

Hans Brans

Smokkelbern

theatertekst

geïnspireerd op de autobiografie van Lea Tropp

Opgedragen aan alle Joodse kinderen die in de oorlog zijn weg gesmokkeld
en van wie de bodem onder hun bestaan werd weg geslagen

© Hans Brans
Weidum, 2019 – 2022

Niets uit deze tekst mag worden gekopieerd, opgevoerd of anderszins gebruikt zonder schriftelijke toestemming vooraf van de auteur.

Auteursrechtenbureau Stichting Bredero, Krommenie
info@stichtingbredero.nl – www.stichtingbredero.nl

v. 7

Terug naar de vorige oorlog

Zelf ben ik van 1951. Thuis kwam de oorlog hooguit indirect ter sprake (*“die was fout in de oorlog”*, hoorde je dan bijvoorbeeld) en op school vertelden ze waarom het op 4 mei stil was om acht uur. Toen ik een jaar of acht was zag ik een prent van een man die onder een vallende bloempot doorliep. Het ding plofte vlak achter zijn rug op de grond. Waarom het nou net dat beeld was weet ik niet, maar ineens werd ik getroffen door een ontzaggelijk besef: vlak voor ik er was stond heel Europa in brand. Soldaten stierven, mensen werden uit hun huizen gehaald en vermoord, steden verwoest (waaronder mijn eigen stad). En aan dat alles ben ik ternauwernood ontsnapt. Ik loop hier rond alsof er niets aan de hand is.

Dat besef werd later de motor voor een grote interesse voor allerlei facetten van de Tweede Wereldoorlog. Ik bezocht Westerbork, Auschwitz, Berlijn. In Amsterdam woonde ik een tijdlang op een etage in de voormalige jodenbuurt, wandelde door de ruïne van De Hollandsche Schouwburg vlakbij en later probeerde ik uit te vinden wie de bewoners waren die vanuit ‘mijn’ huis naar de vernietigingskampen waren afgevoerd.

Toen producent Gerard van der Veer mij vroeg of ik een stuk wilde schrijven op basis van het leven van Lea Tropp in het kader van zijn project ‘De terugkeer van de Joodse kinderen’ was mijn eerste reactie er direct een van grote interesse en tegelijk van een nog grotere aarzeling. Ik ben niet van Joodse komaf, ik heb die oorlog niet meegemaakt. Wat pretendeer ik wel niet? Op die vraag heb ik lang zitten kauwen.

Toen dacht ik aan mijn opa, die tijdens een zondags autoritje langs de plek waar zijn moeder gewoond had in huilen uitbarstte en een dag later bezweek aan een hartaanval. Hij was zes jaar toen zijn moeder er alleen voor kwam te staan en daarna verloor ze nóg twee echtgenoten. Wat voor sporen liet dat na bij die beminnelijke opa van mij?

Maar dat was het! Ook Lea had op haar zestigste een zware inzinking gehad, die alles te maken had met een al te pijnlijk, verdrongen verleden. Als schrijver, en als ‘nakomeling’, ben je vooral getuige van mysterieuze littekens die ontstaan zijn in een duistere tijd. Zoals Lea na haar inzinking het spoor terug probeerde te volgen naar haar eigen kindertijd, zo kunnen wij proberen om zo goed en zo kwaad als het kan terug te gaan naar die bijna-verloren tijd. Naar een tijd toen er meer gezien en gehoord werd dan kon worden begrepen. Naar pijn die verborgen bleef tussen scherven van geluk. Naar de vreugde, het plezier en de liefde die er ook was tussen bange momenten en naar de scherpe steken van een onbekend mes dat de ziel in tweeën spleet.

Hans Brans

'*Smokkelbern*' is geïnspireerd op het levensverhaal van Lea Tropp, maar pretendeert niet een biografisch drama te zijn.

Het stuk wordt in principe gespeeld door vier acteurs.

Personages

Lea	een vrouw van 60 à 65 jaar *
Iet van Dijk	studente, verzetsvrouw
Daniël	zoon van Lea
Hila	nichtje van Lea, kleindochter van Salomo en Chelly
Barend	Hila's echtgenoot
Annie	Lea's pleegzusje uit Friesland
voorbijganger (1 en 2)	
Salomo	oom van Lea, broer van Lea's moeder Manja
Chelly	tante van Lea, vrouw van Salomo
Jakob	vader van Lea
Manja (Lea)	moeder van Lea *
reiziger	blijkt later oom Salomo te zijn
controleur	
passagiers	
soldaat	
Willem Mesdag	dominee van de doopsgezinde kerk in Sneek
Sjoukje Mesdag	zijn vrouw
Piet Meerburg	leider van de verzetsgroep voor het 'kinderwerk'
Sybold 1	een vogelkijker
Sybold 2	zijn broer
taxichauffeur	

* *De actrice die Lea speelt, speelt ook haar moeder Manja en de kleine Lea. Alle andere rollen worden gespeeld door de overige acteurs.*

Scènes

1. Op vakantie!
2. Blijf!
3. Lieve stem uit toen
4. Flessenpost
5. Aufforderung zum Tanz
6. De reis (Deel A, B, C en D.)
7. Klop op de deur
8. Herberg De Verdrevenen
9. De uitkijkpost
10. La vie en danse
11. Manegestraat

Scène 1 – Op vakantie!

A.

*(1943. Donker. We horen op band de stem van een vierjarig meisje zeggen: 'Ik ga op vakantie!'
Licht. Manja, in de gedaante van de oudere Lea, staat met een schort voor op enige afstand van een klein koffertje. Iet, een jonge vrouw met een verpleegsterskapje op, staat tegenover haar, links achter het koffertje. Ze heeft een jas aan en een tas om haar schouder die op haar heup hangt. Ze strekt haar rechterhand uit om het kindje bij de hand te pakken. Ze kijkt bemoedigend van de kleine Lea naar haar moeder. De oude Lea bijt op haar onderlip.)*

MANJA

Dag lieverd. Da-ag! Ik kom je halen.

(Iet pakt het koffertje, draait zich om en loopt weg met de denkbeeldige kleine Lea aan de hand. Als ze bijna af is, stopt ze, kijkt naar de kleine Lea, draait zich dan half om en ze zwaaien nog even.)

MANJA

Da-ag! Ik kom je halen!

(Lea ziet de twee de hoek omgaan, staart ze na, haar lip trilt. Dan komt ze tot zichzelf, veegt nerveus haar handen aan haar schort af en gaat naar binnen.

Donker.)

B.

(Licht. Lea, zonder schort, staat op de plek van het koffertje, dat ze nu in haar hand houdt. Naast haar staat Iet. Ze houdt Iets hand vast van en kijkt licht verbaasd naar de plek waar haar moeder stond/ staat.)

IET

Zeg maar dag mama.

('De kleine Lea' zet haar koffertje neer en steekt haar hand omhoog, in iets van zwaaien.)

LEA

Dag mama.

(We horen Lea's stem op band: 'Ik kom je halen'. Iet en de kleine Lea draaien zich om. Iet pakt het koffertje, neemt dan de kleine Lea bij de hand en ze lopen weg. Voor ze de hoek om gaan draaien ze zich half om en horen nogmaals de stem van Lea: 'Ik kom je halen!'. Donker)

Scène 2 – Blijf!

(1992. De vloer is bezaaid met reisspullen: een kleine en een grote rolkoffer, een paar jassen enz. Midden op het toneel staat een modern krukje. Hila is met een rood hoofd op de vloer bezig om een witte trouwjurk in de grote koffer te proppen. Lea kijkt met haar jas aan onbeholpen toe. Daniël en Barend zijn niet zichtbaar.)

DANIËL

Zijn jullie zover? Barend?

HILA

Kom op nou. Toe nou. Werk nou eens mee, krenge.

BAREND

Waar is die doos? Heb jij die Daniël?

DANIËL

Welke doos?

BAREND

Die van De Vries & Lampie. Die zou jij terugbrengen vanmiddag.

DANIËL

Ik kijk wel even.

BAREND

(zoekend op)

Waar is.... Tante Lea! Lieve tante Lea, zullen wij vast afscheid nemen? We zijn zover. *(omhelst haar.)*
Ik vond het zo fijn dat u bij onze bruiloft was. Dat betekende echt heel veel voor mij en voor Hila.

LEA

Ik ga toch mee naar Schiphol?

DANIËL

(Op met kofferrachtige doos waarop 'Bridsmode de Vries & Lampie' staat.) Bedoel je deze?

BAREND

O, ik dacht... Daniël zei dat u liever thuis...

LEA

(tegen Daniël) Ik ga toch zeker mee om afscheid te nemen? Wil je mij niet mee hebben?

DANIËL

Mam, blijf jij nou alsjeblieft thuis. Het is daar altijd een grote chaos. Dat vind jij niks. We gaan met de taxi en ik kom met de metro terug.

LEA

Wat is dat nou voor onzin? Jij denkt dat ik daar een scène ga maken. Ik ga mee.

HILA

Hè hè. Het recht van de sterke heeft gezegevierd. Ik ben zover.

DANIËL

Mam, alsjeblieft. Ik denk echt dat het veel beter is.

LEA

Ja ja ja. Ik hoor het al. Ik blijf wel hier.

BAREND

(ziet een stukje witte jurk uit de koffer piepen.) Wat is dat nou?

HILA

Ready, steady go. Gaat u echt niet mee naar Schiphol tante Lea? We zien elkaar zó lang niet meer.

DANIËL

(gebaart achter Lea's rug) Hila...

LEA

Nee, ik geloof het niet.. Daniël wil me niet mee hebben.

DANIËL

Wat doe je nou weer moeilijk.

LEA

Ik? Hoe kom je erbij. Ik blijf wel thuis hoor.

(gaat moedeloos op het krukje zitten)

BAREND

(Heeft koffer open gemaakt.) Liefje, je kan die jurk niet meenemen. Die hebben we gehoord.

HILA

Hoe moet ik nou aan je burens in Tel Aviv laten zien dat we echt getrouwd zijn, met een echte Joodse bruiloft.

BAREND

We hebben toch foto's.

HILA

Toe nou, schatje. Ik heb het beloofd. Die jurk moet mee. Anders word ik heel boos.

BAREND

Wees nou redelijk Hila. Daniël brengt hem terug zodra die ons heeft weg gebracht.

HILA

Ik wil niet redelijk zijn. Daar heb ik jou voor. Jij bent verstandig, wijs, evenwichtig. Ik niet, ik ben een impulsief, wispelturig, verschrikkelijk veeleisend, verwend nest. Nou ik je in mijn netten heb gestrikt, kan ik het je wel verklappen.

BAREND

(Is ondertussen bezig de trouwjurk van de koffer naar de doos over te hevelen.)

Jij bent niet wispelturig. Heb je alles gepakt?

HILA

O nee? O nee? Nee, ik heb nog niet alles gepakt. Jou moet ik nog pakken. Jij gemene, lelijke, schofterige... *(ze pakt hem overal beet en begint hem woest te zoenen.)*

BAREND

Schatje...

DANIËL

Hee hallo, de taxi komt zo. *(tegen Barend)* Zullen wij dit vast beneden neerzetten?

(Hij pakt de doos en een koffer en gaat af. Als Barend zich los heeft weten te maken volgt hij met de rest van de bagage.)

HILA

Dus nou moeten wij elkaar gedag zeggen. O, wat vind ik dat naar.

LEA

Ja, ik ook.

HILA

Weet u, af en toe, als ik verdrietig ben omdat mijn moeder er niet meer is, dan denk ik: maar ik heb er nog een!

LEA

(geroerd.) Je moeder is mijn liefste nicht.

HILA

Raar hè, familie? Nou ja, wat er dan van over is. Nou.. *(Ze aarzelt om Lea te omhelzen, bang voor de gevolgen. Dan is er toch even een korte, krachtige omhelzing)* Daniël heeft gelijk, misschien beter dat je thuisblijft. Anders krijg je misschien straks weer zo'n huilbui als op de bruiloft. Nou...

LEA

Ach welnee, onzin. Nou, ga nou maar. Ga je heel gelukkig worden met Barend?

HILA

Dat zijn we al! Zo veel dat ik er soms bang van wordt. Ik zou zo graag eens ruzie willen maken hem.

LEA

Kind, daar heb je nog tijd genoeg voor.

HILA

Omdat hij zo lief is. Hij is zo verschrikkelijk lief. En als je ruzie hebt kun je het weer bijleggen. Dat lijkt me zo heerlijk. Had u en oom Simon nooit ruzie?

LEA

Daar hadden we geen tijd voor.

HILA

Dat zei mam ook altijd, 'daar hadden wij toch geen tijd voor'. Ruzie maken is belangrijk hoor. Hoe moet je het anders bijleggen? En van bijleggen komt 'bij liggen'. *(zet trekt een ooglid naar beneden)* 'Nudge nudge. If you know what I mean. Nudge nudge.'

(Lea wil wel lachen, maar moet eerder huilen.)

Wat is er nou toch?

(Ze komt bij haar staan, wil een hand op haar schouder leggen, maar dan slaat de zittende Lea haar armen om haar benen, drukt zich krampachtig tegen haar aan en begint te snikken.)

Gut, o gut. We komen toch wel een keer terug. Tante Lea?

(Het snikken klinkt steeds luider. Er klinkt een claxon.)

Wat is er nou toch? We moeten gaan, tante Lea. De taxi staat voor.

(Barend en Daniël komen terug.)

BAREND

De taxi staat voor.

DANIËL

Mam. Mam. Ze moeten gaan. *(claxon klinkt twee, drie keer.)*

HILA

We kunnen toch bellen? Zullen we vanavond bellen als we geland zijn? Barend?

BAREND

Zullen we volgende zomer voor vakantie terugkomen?

DANIËL

Mam, toe nou, alsjeblieft.

(Met veel moeite lukt het Daniël om de greep van zijn moeders armen om Hila's benen los te krijgen. Lea zit nu me de rug naar hen toe, huilt met lange halen, haar gezicht in haar handen. De drie jongeren kijken elkaar aan, geschrokken, onthand. De claxon.)

BAREND

Nou, ik .. ja. Wij moeten weg... *(legt een hand op haar schouder)* dag tante. We bellen als we geland zijn, ja?

DANIËL

Toe maar, jullie moeten gaan.

HILA

(omhelst haar wat onhandig, moet zelf ook huilen.)

Dag Lea. Dag lieverd. Ik.. nou.. dag..

DANIËL

Ik kom meteen terug mam. Tot straks. Die jurk doe ik morgen wel. Ik kom meteen terug. Tot straks.

(Af. De deur valt in het slot, de auto rijdt weg. Het huilen gaat door.)

LEA

Niet weg gaan! Niet weggaan! Niet weggaan...

(Lea ligt op de grond. Na een tijdje komt Daniël terug, met de bruidsjurkdoos in zijn hand.)

DANIËL

Mam, ik ben het. Ik dacht die redden zich wel. Mam?

(Donker)

Scène 3 – Lieve stem uit toen

(Lea zit in het donker, half zichtbaar. De telefoon gaat, kort. Geen reactie. Nog eens. Na de derde keer neemt Lea op. Annie zien we eerst niet, later wel.)

LEA

Ja?

ANNIE

(vrolijk. Annie praat half Fries, half Nederlands) Hallo! Mei Annie. Ik tocht ik belje mar ris. We hawwhawar al sa lang net mear beld. Hoe is it, fanke?

LEA

Ja.

ANNIE

Wachtsje. Efkes de knop omsette. Zo. Want bij jouw thuis is dat Fries van jou niet best. Hoe is het daar in Amsterdam?

LEA

Ach ja..

ANNIE

Hoe was de bruiloft van je nichtje? Was die niet in die kleine synagoge in Amsterdam? Dat moet vast een geweldig feest geweest zijn. Klaske en ik hadden er graag bij willen zijn, al was het maar om jou weer even te zien, want hoe lang is dat al niet weer geleden? Ik denk wel haast twee jaar, toen die zomer dat het zo droog was. Maar ja ik moest naar de diploma-uitreiking van Wypkje, ons jongste en Klaske had net met Fedde een reis naar kennissen in Australië geboekt. Had ze dat niet verteld? Die zitten nou in Australië, ze hebben foto's gestuurd, dat kan tegenwoordig allemaal zo maar. En mooi dat het daar is, je gelooft je ogen niet. Nee, die hebben echt de vakantie van hun leven. Maar zeg eens, hoe is het met jou?

LEA

Ja.

ANNIE

Hoe was de bruiloft?

LEA

Jawel.

ANNIE

Waren er veel mensen?

LEA

Nee, niemand. *(pauze)* Met wie zei u?

ANNIE

Met Annie. Annie! Leave, is it wol goed my dy?

LEA

Jawol. Ja, hear. (Ja, hoor).

ANNIE

Daniël heeft gebeld.

LEA

Daniël is weg.

ANNIE

Hoe bedoel je, weg?

LEA

Naar Israël.

ANNIE

Naar Israël?

LEA

Hier is niemand.

ANNIE

Lea, lieverd.. Daniël heeft me gisteren gebeld. Hila is met haar nieuwe man naar Israel. Hij zei dat het niet zo goed ging met je. Dat je steeds moet huilen, al dagen lang.

LEA

O ja? Nou, hier is hij niet.

ANNIE

Hij komt bijna iedere dag langs. En dan hou jij de deur dicht. (*pauze*) Kwam het door die bruiloft?

LEA

Ze had een witte jurk aan. Die wou ze niet teruggeven. Toen is ze weg gegaan. Gelijk heeft ze.

ANNIE

Die jurk? Wat? Ik bedoel.. Of kwam het door vroeger? Dat je dacht... Ik heb dat ook wel, als ik naar die kinderen van ons kijk. Dat je dan soms ineens denkt aan je eigen meisjestijd, aan al die dingen van vroeger. Ook de akelige dingen. Is dat het? (*stilte*) Lea?

LEA

Ik was met de trem naar de stad. Ik reed tot het Centraal Station en toen liep ik terug. Het regende een beetje. Wat was ik hier lang niet meer geweest. Wat een mensen. Allemaal toeristen, voorbijgangers, in drommen. Ik liep langs de winkel van C&A op het Damrak. Zou ik een nieuwe jas

kopen? Ik keek in een etalage met alleen maar paspoppen. Toen zag ik een kleine dame, met een handtas en een hoofd met krullen. Dag mevrouw, zei ik – in gedachten, want ik ben niet gek. U kan wel een nieuwe jas gebruiken. De kleine dame knikte beleefd terug. Achter haar kaatste de ruit de Bijenkorf terug aan de overkant van het Damrak. Daar heb ik gewerkt, lang geleden, op de tweede verdieping, bij de mode. Ik keek naar de gevel, net als de paspoppen. En toen gebeurde het. (*Er klinkt een fietsbel. Lea draait zich om*) Toen kwam ineens de kleine Lea voorbij. Ze zat bij haar moeder achter op de fiets. Maar mijn moeder had geen fiets. Joden mochten niet fietsen.

LIED: **'Waar bleef je dan?'**

een klein meisje
bij mammie achter op de fiets
handjes om haar middel
haar ogen zien mij staan
in het voorbijgaan
een oude vrouw voor het winkelraam
tussen gehaaste wandelaars
die blind hun eigen gangen gaan

ik ken jou wel
zeggen haar ogen
ik ken jou wel

ik voel mijn oude wangen blozen

Ik ken jou wel
jij was mijn mammie
jij zou mij komen halen
komen halen
zou je mij
mammie
waar bleef je dan
waar bleef je dan
je kwam niet
je kwam maar niet

met haar krullebol
nog steeds gedraaid
zag ik hoe ze vragend
naar me staarde
naar die verstijfde oude vrouw daar
voor dat mooie winkelraam

wacht even
meisje
Wacht even
heus
Ik kom je halen

Ik kom je halen
heus
ook al duurt het honderd jaren

verbaasd keek een meneer naar mijn open mond
waar evenmin geluid uit klonk
en in de verte draaide zich jouw hoofdje om

wie was wie? Ik wist het niet

had ik maar tranen
die over mijn wangen wilden stromen
had ik maar woorden
die mijn mond uit wilden komen
ik had alleen nog oren
die het nooit meer en steeds weer wilde horen

in het gerinkel van de trem
hoorde ik alsmaar
die kleine meisjesstem

jij zou mij komen halen
komen halen
zou je me
mammie
waneer kom je dan?
waneer kom je dan?
waneer kom je dan?

LEA

Ik stond daar maar, alleen, in een plas van stilte. De stroom passanten sloot zich om mij heen als een school vissen in een net. En ik stond daar maar. Boven hun hoofden las ik de letters van 'De Bijenkorf' in witte waterverf. Ze liepen uit, want het regende een beetje. O, kon ik maar huilen, huilen, voor altijd huilen. Waren mijn ogen maar rivieren, die mij verzwolgen in hun tranen. Maar ze zijn op, verdroogd, vergaan.

ANNIE

Maar... wie is er dan weg gegaan?

LEA

Zij. Iedereen.

ANNIE

Eet je wel wat? Slaap je wel goed?

LEA

Slapen?

ANNIE

Waarom kom je niet een tijdje naar Friesland? Je kan hier net zo lang blijven als je wilt. Ik zou het heerlijk vinden. En Klaske ook.

LEA

Ik weet niet.

ANNIE

Dan ben je d'r even uit. Efkes werom op de âld pôle.

LEA

Ja. (*lacht even*) Efkes werom op de âld pôle. Efkes sjen by heit en mem op it hôf.

ANNIE

Ja. (*lacht even*) Efkes in bakje dwaan. In wurdje Frysk prate yn 'e buorren. Janke vroeg laatst nog naar je. Ken je die nog, Janke van Pyt en Grytsje?

LEA

(*zucht*) Ik weet niet.

ANNIE

Waarom niet? Het zal je goed doen.

LEA

Ik weet niet. Ik ben bang dat het dan.. dat het te dichtbij komt.

ANNIE

Wat? O. Ja. Dat. Ja, ja. Maar als je maar weet dat wij er altijd voor je zijn. Je bent en blijft ons BTW-zusje.

LEA

(*lacht een beetje*) O ja, het zusje met Bijzonder Toegevoegde Waarde. Dat is heel lief van je Annie.

ANNIE

Ik zou zo graag willen dat het... nou ja, dat het met jou.. (*in tranen*) Hè verdorie, nou moet ik zelf haast janken.

LEA

Niet doen. Doe maar niet. Ik.. ik moest maar weer eens ophangen.

ANNIE

Denk je er over na?

LEA

Ja. Da-ag.

ANNIE

Dag lieve Lea. Da-ag.

(De verbinding wordt verbroken. Lea staart voor zich uit. Donker.)

Scène 4 – Flessenpost

(Lea zit nog steeds in dezelfde houding, maar het licht is anders. Van achter klinkt de stem van Daniël.)

DANIËL

Hallo, ik ben het!

(komt op met zijn jas aan en een stapel post, die hij doorneemt zonder op te kijken)

Ben jij zo populair of is dit van de hele week? Even zien – dit is van de bank, dit ook, dit is van het gas en licht, die vul ik zometeen wel in. Dit is van de bridgeclub, dit van de vereniging Ahawat Jisraeel. Waarom maak je dat nou niet open? En wat hebben we hier. Reclame, reclame, reclame – daar plak je dan zo'n sticker voor op de brievenbus. De Postcodeloterij – nou daar doe jij niet aan mee toch? Stel dat je mazzel hebt, dan krijgen de burens weer scheve ogen. *(verscheurt de envelop.)* En wat is dit? Hee, in brief van Hila. Wat leuk! Zal ik die voor je open maken? *(Hij ziet zijn moeder nu pas echt.)*

LEA

Is goed.

DANIËL

Hoe lang zit jij daar al? *(ze haalt haar schouders op: weet niet.)* Heb je wel wat gegeten vandaag? *(ze knikt verontschuldigend.)* Ben je gisteren wel naar briden geweest? *(ze zucht, kijkt vaag, durft niet nee te zeggen.)* Mam, het gaat niet goed met je. Je had toch maandag zo'n gesprek met een psycholoog, of wat was het? *(knikt)* Komt het daardoor? Toen ik je belde zei je dat je het een heel fijn gesprek vond.

LEA

Een goed gesprek.

DANIËL

Nou, dat is toch fijn. Maar toen ik aan je vroeg..

LEA

'Waar hadden jullie het over?'

DANIËL

Toen zei jij 'o, over alles'.

LEA

Ja, en toen zei jij 'O, over alles. Meer niet?' *(ze lachen een beetje.)* En weet je wat je nog meer zei?

DANIËL

'Ik lijk jou wel.'

LEA

'Ik lijk jou wel' zei je. Omdat ik jou ook altijd zo kon doorzagen als je als kind weer eens een bui had. En daar zitten pubers helemaal niet op te wachten.

DANIËL

(geïrriteerd) Nee, en jij ook niet. Want je wilt graag even infantiel smoren in je ellende.

LEA

Helemaal niet.

DANIËL

Weet je wat jij deed als ik zo'n bui had? Dan schopte je me de straat op. 'Ga maar spelen. Trek aan een bel.' En dat ga ik met jou ook doen. Je moet er uit, mam. Even bewegen. Hup.

(loopt weg en komt even later terug met haar jas)

LEA

Daar heb ik helemaal geen zin in.

DANIËL

Jawel. Doe nou maar wat ik zeg, of ik stuur m'n moeder op je af. Gewoon even een blokje op. En flink doorstappen. Of je gaat even koffie drinken bij die lunchroom op de hoek, voor mijn part met een likeurtje erbij. Hier, neem die brief van Hila mee. Dan neem ik de meterstanden wel even op en dan ruim ik hier een beetje op en dan kijk ik of er wat voor je te eten is voor vanavond.

LEA

Je hoeft mijn moeder niet te spelen hoor. Ik kan heel goed zonder.

DANIËL

O ja? O ja? *(cynisch)* Heeft die psycholoog dat tegen je verteld? *(Lea kijkt pijnlijk getroffen)* Sorry, sorry. Als je maar niet denkt dat ik het leuk vind om jou hier drie keer per week te bemoederen. Of beneden voor een dichte deur te staan omdat jij hier liever zit te kinnesinnen. Wat is er met je aan de hand? Sinds de bruiloft van Hila en Barend krijg ik geen zinnig woord meer uit je. Ik kom binnen en breek m'n nek over de post. Vroeger hadden we tenminste nog leuke ruzies.

LEA

O ja. De rituele klacht dat jij zo'n slechte moeder had.

DANIËL

Krijgen we dat weer. Dat heb ik nooit gezegd. Jij was helemaal geen slechte moeder. Jij was er tenminste, altijd. Alleen was je..; je was er wel, maar...

LEA

Maar nooit helemaal.

DANIËL

(zucht. pauze) Heb je het daar over gehad?

(Lea schudt van nee. Pauze.)

Ga nou gewoon even een blokje om. Daar wordt het in ieder geval niet slechter van.

(Lea haalt haar schouders op. Daniël pakt haar jas en houdt hem open.)

Of moet ik een hond voor je kopen? Zo'n worst op pootjes. Dan moet je er drie keer per dag uit.

LEA

Hè bah, nee. *(ze komt met moeite overeind, trekt de jas aan en gaat weg.)*

DANIËL

(loopt met haar mee) Nou, tot zo dan. Koop even wat lekkers bij Theeboom.

LEA

Moet je wat hebben dan?

DANIËL

Eh., doe maar een paar gember bolussen.

LEA

Niks ervan. Daar wordt je veel te dik van. *(af)* Ik ben over een half uur terug, hoor.

DANIËL

Drie kwartier. Eerder laat ik je er niet in.

(Donker)

Scène 5 – Aufforderung zum Tanz

(Lea zit op een bankje bij de tramhalte, misschien voor een reclamebord met een exotisch eiland o.i.d. Ze kijkt glazig voor zich uit. Geluiden van autoverkeer, een naderende tram, stemmen. Iemand holt voorbij, kennelijk om nog net op tijd een tram te halen. Iemand anders volgt, maar is net te laat; blijft voor Lea staan. Het verkeersgeluid wordt verdrongen door flarden klezmer-achtige muziek.)

VOORBIJGANGER

Nou, daar is het bal. Wat een pokke herrie.

(De voorbijganger wandelt uit beeld. Een man en een vrouw in dertiger jaren kleding komen dansend op, terwijl de muziek in volume toeneemt. Chelly lacht.)

CHELLY

Ho, stop, Salomo. Hè, hè, ik kan niet meer. Het lijkt wel of ik ook zwanger ben. Ik haal even een augurk.

SALOMO

(tegen Lea) Ah, lief zusje. Wat zit je daar als een muurbloempje. Heeft Jakob je in de steek gelaten? Dan maak ik snel misbruik van de gelegenheid. Schone Manja, met uw krullen van geschaafd hout en uw ogen als amandelen uit uw vaders boomgaard, mag ik deze dans van u? *(fluistert)* Uw man, mijn dierbare zwager, zit op het privaat.

LEA

Ik weet niet...

SALOMO,

Ah, één dans, een keer. Met je mooiste lelijke broer. Zo lang zwanger ben je toch nog niet. *(Ze staart aarzelend op en danst met hem)* Morgen gaan we naar Amsterdam, Manja. Jakob, jij, Chelly en Salomo zei de gek. We dansen omdat de duivel ons op de hielen zit. Morgen zijn we weg. Vaarwel Polen! In het hiernamaals zien we elkaar weer.

LEA

(blijft staan) Ik wil niet weg. Ik wil niet weg.

SALOMO

Hier is niets meer voor ons. Papa wil dat we gaan en mama ook. Ze willen dat we vrolijk zijn. Doe het voor hen.

LEA

Voor hen? Weg gaan?

SALOMO

Voor hen is het te laat, voor ons niet. *(wijst op het bankje waar Lea net zat en nu een oud echtpaar zit)* Moeder een rots van blind vertrouwen in een andere toekomst. Naast een blinde papa, die zonder morren de sluitsteen draagt van het graf van zeven eeuwen Katz in Polen. Negen generaties Katz, Manja! Maar ook een kat heeft maar negen levens. Dan moet-ie weg. Vader en moeder willen niet meer, die willen alleen nog hier begraven worden. En toch weigeren ze om te huilen om ons vertrek.

LEA

Polen?

SALOMO

(ze dansen weer, langzaam) Polen is voor ons Joden voorbij. Dat is geweest. Das war einmal, das kommt nie wieder. De laatste pogrom was er een teveel. En als het nou de laatste wàs. Hè, nou maak ik mijn treurige schoonzusje nog treuriger dan ze al was. Je krijgt een kind, de toekomst begint opnieuw. Alles gaat voorbij, Manja. Zelfs van die meneer Hitler die nu zo driftig staat te roepen en te schreeuwen, zullen de mensen ooit zeggen: das war einmal, das kommt nie wieder. Tenminste, wie dan nog leeft. *(mompelt)* En de vraag is hoe ze dat bedoelen.

CHELLY

(op.) Salomo! Hoe kun je nou met dat arme kind zo rond hossen. Ze is zwanger! Trouwens, je zou met mij, echtbreker.

SALOMO

Przepraszam.

(Salomo buigt ironisch voor Manja en danst dan verder met zijn vrouw. Lea staat er verweesd bij en wrijft verbaasd over haar buik. Er komt een heer op.)

MENEER

Mevrouw, weet u ook welke tram ik moet hebben voor de Jodenbreesstraat? Het Rembrandthuis?

LEA

Hè? Wat? O, eh.. Dat is lijn 4. En dan overstappen op lijn 14.

MENEER

Dankuwel. *(loopt door)*

SALOMO

Het Joods Paradijs dat Polen ooit was is allang voorbij. Hier wonen meer joden dan waar ook ter wereld, maar toen Polen in de tang werd genomen door Pruisen, Rusland en Oostenrijk moest toch iemand de schuld krijgen van alle ellende. Wat zullen wij hier dan blijven wachten tot de geschiedenis zich opnieuw herhaalt? Als straks Hitler naar Polen komt – en hij komt, dat is zo zeker als wat – dan zijn wij de eersten die geofferd worden op het altaar van de haat. Wij hebben maar één weg te gaan, en dat is weggaan.

LEA

Ik wil niet weg. Ik wil niet alsmaar weg.

CHELLY

Je praat teveel Salomo. Altijd maar politiek, politiek, politiek. Hou me vast. Ik wil dat je me vasthoudt.

(Ze drukt zich tegen hem aan, terwijl ze samen afdansen. Intussen is Jakob opgekomen, een rustige man. Hij slaat van achteren liefdevol zijn armen om Lea heen en kust haar op haar wang.)

JAKOB

In Amsterdam zijn ze nog aardig tegen ons. En goeie leerbewerkers zijn er altijd te weinig. Wist je dat de joden daar zelfs een eigen voetbalclub hebben?

LEA

Zijn we daar dan wel veilig in Amsterdam? Ik geloof er niks van. Iedereen haat ons, overal.

JAKOB

Hitler zal nooit Holland binnenvallen. Hij wil naar het Oosten. De nazi's haten de Polen en de Russen bijna net zo erg als de Joden. Als er oorlog komt dan gebeurt het hier. Polen is altijd het slachtoffer van Europa geweest.

LEA

En mij vader en moeder dan? Wat gebeurt er met hen?

JAKOB

Tsja.. ik hoop dat de burens... misschien. Ik weet het niet...

LEA

Ik ben bang, Jakob.

JAKOB

Ik ook Manja, wij allemaal. Maar je broer heeft gelijk. We moeten weg nu het nog kan.

LEA

Salomo is gek. Hij is een goed mens, maar hij doet raar. Hij lijkt soms net een oude rabbi.

JAKOB

Salomo maakt dobbelstenen van de waarheid. Hij gooit ze in lucht en dan mag jij er een proberen te vangen.

LEA

Gelukkig ben jij anders.

JAKOB

Ik ben een brok saaie betrouwbaarheid. En ik ben al Amsterdams aan het leren.

(Hij danst met haar en zingt in plat Amsterdams) "Ik hauw van jauw. Ik blijf jauw trauw. Noait laat ik jauw in de kauw."

LEA

Ik heb nog nooit een voorzanger gehoord die zo vals kan zingen.

(Ze zoenen even. Hij streelt over haar buik.)

JAKOB

Dit is wat jou zorgen baart, Lea. Dat kindje in je buik. Maar juist daarom moeten we hier weg.

(De klesjmerr muziek heeft weer plaatsgemaakt voor de geluiden van de tram. Ze laat hem los.)

LEA

Zei jij nou Lea?

JAKOB

Nee, ik zei Manja. Zullen we haar Lea noemen, als het een meisje wordt? Wil je dat?

Kom, we gaan.

(Ze stappen in, van twee kanten komen controleurs met petten op.)

CONTROLEUR 1

Kaartcontrole!

CONTROLEUR 2

Auswitz, bite.

(Lea klampt zich vast aan Jakob. Donker.)

LEA

'Auswitz'? Wat is dat voor misselijke grap?

Scène 6 – De reis

[A. – Tussen Amsterdam en Zwolle]

(Twee bankjes tegenover elkaar (treinrit). 1995. Lea zit tegenover een andere onbekende man. Eigentijdse controleur, zonder pet, controleert de kaartjes. Aan weerskanten zitten twee andere passagiers.)

CONTROLEUR

Ja, ik heb het gezien, dankuwel. *(tegen Lea)* Ja, dank u wel. U moet overstappen in Zwolle.

LEA

En in Leeuwarden toch ook?

ANDERE PASSAGIERS

Ssssst!

CONTROLEUR

(fluistert) Voor Sneek moet u ook in Leeuwarden overstappen. U neemt dan de trein naar Stavoren op het perron ernaast.

LEA

Dankuwel.

ANDERE PASSAGIERS

Ssst!! Dit is een stilte coupé!

(Stilte. Lea kijkt betrappt. Ze gluurdt een beetje angstig en gespannen om haar heen, ook naar de man tegenover haar, die haar ineens brutaal aan kijkt.)

REIZIGER

(te luid) Stilte coupé? Wat een onzin. Weet u waar die S voor staat? Voor spreken. Dit is een Spreken coupé! Trek uw mond toch eens open! Stort uw hart toch eens uit. Voor de draad ermee! Ik zit nu al vanaf Amsterdam tegenover u en ik zie iemand die vruchteloos een oester probeert te imiteren. Wat zit u dwars?

LEA

Mij? Niets. Hoezo?

ANDERE PASSAGIERS

Ssssst!

REIZIGER

Laat ze maar sissen. Kom nou toch mevrouwetje. Ik zie het toch aan u. Heeft u de bank op gelicht? Of de bank u? Heeft uw man u bedrogen? Of u uw man? Hebben ze u vertelt dat u morgen dood gaat? En bent u nu op weg naar het einde?

LEA

(lacht een beetje) Nee, niets van dat alles. Ik ben gewoon op weg naar mijn half zusje in Friesland.

ANDERE PASSAGIERS

Ssst?

REIZIGER

Hou nou toch eens op. Jullie zwijgen bedrukt ons. Ga dan naar een stilte coupé. *(de twee passagiers vertrekken.)* Uw half zusje? En dan bent u het andere halve zusje? Dat is wel te zien, ja.

LEA

Hoe bedoelt u?

REIZIGER

U vertelt de halve waarheid. U doet nu of u het leuk vindt om naar uw half-zusje te gaan, maar waarom dan dat zuchten, die schichtige blik, die handen die geen rust vinden? Deelt u dezelfde vader, of dezelfde moeder?

LEA

Hè? Eh.. wat? Allebei.., allebei, maar... niet helemaal. God, wat zeg ik nu? Ik vind het wèl leuk om Annie weer te zien. Alleen...

REIZIGER

Oh, wat bent u een slechte leugenaar. Maar goed dat u de oorlog niet heeft meegemaakt. Dan had u het zeker niet gered. Wat is het nou? Half-, heel, of geen zusje?

LEA

Ik was als kind in de oorlog ondergedoken bij de ouders van Annie. Ze waren voor mij heit en mem. En Annie en haar broers en zussen waren mijn broers en zussen.

(stilte)

REIZIGER

Hoe oud was u toen?

LEA

Vier. Van mijn vierde tot mijn tiende. Toen moest ik daar weg.

REIZIGER

Terug naar uw ouders? *(Lea schudt haar hoofd)* Ah, die waren er niet meer. *(idem. pauze)* En nu gaat u terug naar het heitelân.

LEA

(luchtig) O, ik ben wel vaker terug geweest. We hebben altijd een hele goed band gehouden.

REIZIGER

Maar er is iets veranderd. Iets in u is veranderd. Wat is het?

LEA

(Ineens in tranen) Waarom kwelt u mij zo? Waarom doet u dat? *(hij zwijgt)* Ja, er is iets veranderd, maar wat dan? O, wat gênant. Iedereen schijnt door mij heen te kunnen kijken, behalve ik zelf. Wat is er met mij? Dit is heus niet de eerste keer dat ik met de trein daar heen ga. Alleen.... ik.. weet niet...

REIZIGER

Alleen is het wel de eerste keer dat...? Is het wèl de eerste keer?

[B. – Iet van Dijk]

(Het geluid van de trein veranderd. Iet neemt plaats naast Lea. Februari 1943. De reiziger gaat schuil achter een krant.)

LEA

Ja. Voor het eerst zat ik in een trein. Voor het eerst was ik buiten Amsterdam. Voor het eerst weg zonder mama. De hele wereld was groen en weids en leeg en eindeloos groot. De trein ratelde, raasde en schudde. Overal vreemde mensen in jassen. Iedereen was stil. Was dit nou vakantie? Ik ging op vakantie! Zouden daar ook andere kinderen zijn? Daar waar we naar toe gingen? Maar ergens klopte het niet. De vrouw met wie ik was was lief, net als de juf van de kleuterschool. Ze zong liedjes met me, heel zachtjes. Zodat niemand het kon horen. En ik kreeg een boterham met boter. Ze was lief, maar ergens klopte het niet. Verder weet ik het niet meer.

LIED – In de trein

kijk daar een koe
een koe in de wei
is alweer voorbij
    in de trein
    de trein, de trein, de trein

kijk 'n boerderij
en nog een, ik kijk
zover m'n oog reikt
    in de trein
    de trein, de trein, de trein

wat rijdt hij snel
waar rijdt hij heen?
dag koe vaarwel
    in de trein,
    de trein, de trein, de trein

jassen met dassen
dames met tassen
geen koe in hun ogen
hun monden gesloten
in de trein,
de trein, de trein, de trein

waar rijdt je heen trein?
naar vakantie?
of naar pappie?
kon hij hier maar zijn
in de trein,
de trein, de trein, de trein.

juf knikt naar mij
hier een bot'rham
met boter. voor mij?
Ik eet zo vlug ik kan
in de trein
de trein, de trein, de trein

was pappie maar daar
de reis duurt erg lang
ik word 'n beetje bang
was mammie er maar
in de trein
de trein, de trein, de trein

kijk daar een koe
een koe in de wei
is alweer voorbij
in de trein
de trein, de trein, de trein

IET
(ziet een soldaat naderen) Wil je nog een snoepje, Lea?

LEA
Nog een? O dankuwel.

(Iet geeft haar een pilletje. Lea eet het op, vindt het niet echt lekker. Iet vist een vel papier uit haar tas en zoekt een potlood. De Reiziger reikt haar die van hem aan.)

IET

Dankuwel. Wil je misschien een mooie tekening maken, Lea?

LEA

O, ja! Ik teken een trein. Een trein met pappie er in. En dan laat ik die thuis aan mammie zien.

(Lea tekent, terwijl let een arm om haar heen geslagen houdt. De Reiziger richt zich tot het publiek, de andere spelers negeren hem.)

REIZIGER

‘Een trein met pappa erin.’ Moet ik u uitleggen waar die naar toe ging? Nee, wel? Twee maanden voor Lea naar Friesland werd gebracht was hij opgepakt, thuis. Jakob zat de krant te lezen in zijn stoel. Het was spertijd, niemand mocht na achten de straat nog op. Toen de politie bij hun in de Managestraat een buurman betrapte, vluchtte die hun huis in. Tsjja, de deur was nog open. De buurman verdween in de tuin en over de schutting. In de kamer zat vader, een jood met een krant. Mitkommen. ‘Pappie is met de trein naar familie in Polen,’ had mama gezegd. Wat moet je anders zeggen tegen een kind van vier? En het was nog waar ook.

(Ondertussen is Lea op het ritme van de trein tegen let aan in slaap gevallen met een duim in haar mond. Een Duitse soldaat komt de wagon in.)

SOLDAAT

(Niet uitgesproken onvriendelijk) Ausweis bitte.

(De Reiziger geeft zijn document. De soldaat bekijkt het kort. let heeft die van haar en Lea al in de hand.)

Im Ordnung.

(Hij bekijkt die van let. Werpt een blik op Lea.)

Nah so. Sie sind Krankenschwester. Welches Krankenhaus?

IET

Die Kinderabteilung vom Allgemeinen Krankenhaus in Amsterdam, mein Herr.

SOLDAAT

Hm. Gut. Und das Kind? Ihr Tochter? *(bekijkt het document)*

IET

Nein, ich bin ihre Pflegerin, mein Herr.

SOLDAAT

(leest) Lili Bernard Kampen. Geboren: zwölf März 1939 in Rotterdam. Ist dochs keine Jüdin, wol?

IET

(verbaasd) Das werde doch in ihrer Ausweis angedeutet sein, mein Herr. Und sie trägt ach keinen Judenstern.

SOLDAAT

Das brauchen Kinder bis sieben Jahr noch nicht.

IET

Verzeihung, das wüsste ich nicht. Aber es gibt keinen Juden mehr im Allgemeinen Krankenhaus, mein Herr.

SOLDAAT

Was machen Sie denn mit das Kind?

IET

Sie is ein... wees, wie sagt man das? Sie hat ihre Eltern verloren. Die sind getötet worden in Rotterdam. Beim.. eh... Kriegsanfang.

SOLDAAT

Ach so. Ja, ja. Ich verstehe.

IET

Ich begleite das Mädchen nach ihren Pflegeeltern, mein Herr.

SOLDAAT

Lassen Sie doch das mein Herr. Ich bin ein einfacher Soldat.

IET

Jawol mein Herr, ich meine.. (*mompelt schaaapachtig*) Entschuldige..

SOLDAAT

Sie sind nicht verheiratet?

IET

Nein, o nein.

SOLDAAT

Vielleicht eh..

IET

Fahren Sie täglich auf diesem Zug, um diesem Uhr?

SOLDAAT

Jawohl.

IET

Also... Veilleichtt sehen wir uns denn Morgen wieder. Dann fahre ich zurück.

SOLDAAT

Ach so. Gut. Also, bis morgen. (*geeft de papieren terug.*) Tschüss.

IET

Tschüss.

(De soldaat loopt door. Van elders klinkt een venijnig gesist 'Moffenhoer!' De man tegenover let heeft het tafereel nauwlettend gadegeslagen.)

REIZIGER

Als u wilt, kun u morgen ook terug naar Amsterdam met de boot, vanaf Lemmer. Is iets.. eh.. rustiger.

IET

(quasi verbaasd) Is dat zo? Dank u wel voor de tip. Misschien doe ik dat wel.

[C. – Meppel]

(Het geluid van de trein klinkt weer als eerder. 1998. Lea wordt wakker. Iet loopt weg, maar is elders nog wel zichtbaar voor het publiek.)

REIZIGER

Natuurlijk wist ze drommels goed dat kinderen onder de zeven geen Jodenster hoeven te dragen. Natuurlijk wist ze van de pakketboot tussen Amsterdam en Lemmer. Ze had die morgen achter het Centraal Station nog met een versufte Lea op het punt gestaan om aan boord gegaan, toen ze door kreeg dat daar net een controle was.

IET

Die was daar zelden. De boot was het veiligst.

REIZIGER

In een jaar tijd ging Iet van Dijk minstens twee, drie keer per week met die boot van Amsterdam naar Friesland. Natuurlijk snapte de kapitein wel dat die jonge vrouw daar niet met haar eigen kinderen op stap was.

IET

Natuurlijk snapte die kapitein wel dat het Jodenkinderen waren. We hebben er nooit een woord over gewisseld. Dat deed je niet. Maar als het nodig was hield hij me uit de wind.

REIZIGER

Toen Iet zag dat hij haar vanaf de loopgang van de boot zo nadrukkelijk aankeek, met de pet over zijn ogen getrokken, begreep ze meteen dat er onraad was.

IET

Met de kleine Lea aan de hand maakte ik meteen rechtsomkeer naar het station. Dan maar met de trein. Hoewel dat riskanter was, want daar was regelmatig controle.

LEA

Wie was die vrouw? Wie was ze?

IET

We hoeven het toch niet over mij te hebben, wel? Is niet interessant.
(draait zich om en loopt weg, nagestaard door Lea.)

REIZIGER

Ze heette Iet van Dijk. Iet was derde jaars student medicijnen aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Maar de studie lag stil, want bijna alle studenten en docenten weigerden om de verplichte loyaliteitsverklaring te tekenen vanwege de uitsluiting van Joodse medestudenten en -docenten. De papieren van het ziekenhuis had ze via een oud docent geregeld. Toen in het voorjaar van 1942 de deportaties van Joodse medeburgers naar Westerbork – en vandaar naar de vernietigingskampen in het voormalige Polen – op gang kwamen begon het bij sommigen van de werkeloze studenten te broeien. Er moest iets gedaan worden. Iet woonde met enkele vriendinnen in een studentenhuys in Amsterdam-Zuid, recht tegenover het bureau van de Sicherheits Dienst, waar dagelijks arrestanten naar binnen werden gebracht om er dan zwaar verminkt weer uit te komen. Of niet.

Piet Meerburg, de verloofde van een van Iets vriendinnen, kende een Amsterdamse kinderarts. En zo ontstond het 'kinderwerk', dat zoveel mogelijk Joodse kindertjes wilden weg smokkelen naar een veiliger onderkomen.

LEA

Voor mij was ze een engel in een droom. Pas tien jaar terug las ik haar naam in een boekje. Toen was ze al dood. Na de oorlog was ze kinderarts in Indonesië en later in Nepal en op de Filipijnen. Behalve met die treinreis heb ik haar nog maar een keer gezien, in Abbega, waar ze kwam kijken hoe het 'haar' kindje verging. Maar wis ik toen nog dat zij me had weg gebracht? Ze was vriendelijk, lief, mooi, grappig ook. Een vrouw zoals een meisje later zou willen worden. Een onbekende mevrouw, met wie je meteen sprak alsof ze al jaren je beste vriendin was. En toen was ze weer weg. Iedereen kwam en verdween zomaar. Zo vanzelfsprekend dat je jaren later dacht: is het wel echt gebeurd? Ik ben geen oorlogskind, ik ben een omgekeerde Alice in Wonderland

REIZIGER

Aha. Lea is het omgekeerde van Alice?

LEA

Ik viel niet uit de werkelijkheid in een rare droomwereld, maar andersom. Waar ik was ging iedereen weg, die van mijn hield. Of ik moest weg bij hen. En toen ik eindelijk wakker werd in het werkelijke leven, kon ik alleen maar denken: het was een hele rare, nare droom. Niet omkijken, verder gaan, niet omkijken.

REIZIGER

Ach zo. En nu is Lea dan toch terug. Nu durft ze zich toch te laten vallen in dat zwarte gat. Welkom, omgekeerde Lea. Ik moet gaan. *(Hij staat op en pakt zijn spullen.)*

LEA

Hoe kent u mijn naam? *(ziet het ineens)* U bent het, oom Salomo!

REIZIGER

We zijn bij station Meppel. Ik moet hier overstappen.

LEA

(argwanend) Overstappen? Waarom?

REIZIGER

Je tante Chelly is daar al. Ik heb beloofd dat ik haar niet alleen zou laten.

LEA

En vader is daar al. En moeder nu ook. Allemaal zijn ze gegaan.

REIZIGER

Maar jij niet. En mijn dochter ook niet. Velen gaan, enkelen blijven. Dag lief kind. Hou het potlood, maar als aandenken. Schrijf een brief. Nee, niet aan de doden. Die hebben daar geen boodschap aan. Aan die na ons komen. Nee, niet om ze te waarschuwen. Die hebben daar geen boodschap aan. Vertel ze gewoon wat niet valt te begrijpen.

OMROEPER NS

Beste reizigers, wij naderen station Meppel. U kunt hier overstappen op de trein naar Westerbork. Vergeet u uw bezittingen. Station Meppel.

REIZIGER

Denk aan ons, maar niet te veel. je kan pas leven als je kan leven met vragen waarop je geen antwoord krijgt. Doe mijn kleinkind de groeten.

(Oom Salomo stapt monter uit, zwaait nog. Lea kijkt hem verbaasd na. De trein zet zich weer in beweging. Op de achtergrond zien we de steeds sneller voorbij schietende beelden (van vroeger en nu) vanuit een voort razende trein. Lea ziet ineens het potlood in haar hand. Ze vindt het papier met de tekening van de trien en begint op de achterkant te schrijven. Hila zit in bruidsjurk een bankje verder en leest de brief.)

STEM VAN LEA

Lieve Hila,

Voor je bruiloft heb je mij gevraagd wat er in de oorlog met mij gebeurd was. Eigenlijk wilde je weten hoe het kwam dat ik, en jouw moeder, het wel overleefd hadden en al die anderen niet. Je moeder had je daar nooit veel over verteld. En ik kon het ook niet. Ik wilde wel, maar het ging niet. Zelfs Daniël heb ik het nooit verteld, behalve dan dat ik als peuter naar Friesland was gebracht. Iedere gedachte aan die tijd deed pijn. Pijn die er niet was als ik erover zweeg. Maar toen je wegging uit Holland, na je bruiloft, dacht ik: nu zal ik het nooit meer zeggen. Nooit meer, tegen niemand.. En als ik het niet zeg voor ik dood ga, dan is het misschien wel nooit gebeurd. Dan was het allemaal misschien alleen iets in mijn hoofd. Zo voelde het. En dat deed zeer, zo zeer. De laatste dagen moet ik op de vreemdste momenten aan je grootvader Salomo denken. Veel meer dan aan mijn vader of mijn moeder. Vreemd niet? Als ik aan mijn ouders dan zie ik alleen hoe papppie steeds over de krant kijkt, terwijl ik voor hem een tekening maak. En mammie staat altijd haar handen af te vegen aan haar schort, terwijl ze naar me lacht. Maar dat zijn foto's. Ze bewegen nooit. Oom Salomo wel. Ik heb je opa nauwelijks gekend, maar nu duikt hij op de meest vreemde momenten op. Hij maakt grapjes, vertelt onbegrijpelijke wijsheden, komt raar uit de hoek en is ineens weer weg. Hij helpt me, denk ik. En hij hindert me. *(streept het door)*. Hij wil denk ik, dat ik...

HILA

"Hij wil denk ik, dat ik het aan jou vertel."

LEA

Hij wil iets wat ik niet kan. Wat ik niet kan. WAT IK NIET KAN. (*streept driftig door*). Je moet de groeten van hem hebben.

HILA

“De groeten”? Van opa Salomo?

LEA

(*kwaad*) Ja, ja, ja, oom Salomo. Als ik had geweten dat mijn moeder daar was, in Westerbork, en mijn vader, dan was ik ook in Meppel uitgestapt. Dan was ik zelf naar Westerbork toe gegaan. Wat voor recht van leven heb ik, als zij dat recht niet hadden? Nee, nee, zo mag je niet denken. Maar ik kan niet anders. Arme Daniël, had die dan geen recht op zijn moeder?

STEM VAN OOM SALOMO

je kan pas leven als je kan leven met vragen waarop je geen antwoord krijgt.

LEA

(*nog steeds boos*). Ja. Sommigen hebben daar een talent voor. Ik niet.
(*Ze krast wat door en schrijft dan weer verder*)

HILA

(*leest*) “Jij was wat ik had willen zijn. Open, vrolijk, zonder die eeuwige handrem. Daniël vind je een stuiterbal, maar voor mij ben je een toverbal, met steeds weer nieuwe kleuren die naar boven komen. Terwijl jouw ouders net als ik waren. Altijd maar doorgaan, de blik vooruit. Vooral niet omkijken, anders zouden we net als de vrouw van Lot veranderen in een zoutpilaar. Alles wat zeer deed en zo onbegrijpelijk was, al die oude foto’s hebben we weg gestopt in een doosje, waarvan we de sleutel verloren hebben.”

LEA

Of hadden we die weg gegooid?

HILA

“Maar jij laat je niet in een doosje proppen als een oude bruidsjurk. Je bent een mooi mens, Hila. Dat wou ik je even zeggen.

Je tante Lea.

(*Lea heeft de brief intussen tot een vliegtuigje gevouwen en het raam uitgegooid. Ze staart het na.*)

“PS Wil je me het later nog eens vragen? Wie weet.”

OMROEPER NS

Wij naderen station Sneek. Station Sneek.

(*Hila verdwijnt. De voorbij flietsende beelden vertragen en laten tenslotte een turende Annie zien voor het coupé-raam.*)

[D – Sneek]

ANNIE

Oehoe! Lea!

LEA
Annie!

(ze omhelzen elkaar, waarbij vooral Annie Lea hartstochtelijk vasthoudt.)

ANNIE
Ach bern, ik bin sa bliid datsto dochs komme bist! Wat fijn om dy te sjen. Hoe is it my dy? Of moat ik dat mar net freegjen?

LEA
Poerbêst. Mei my is it poerbêst. En my jim?

ANNIE
No moast ophâlden! Ik tink dat fanke sit hielendal yn 'e nederklits en moast no ris sjen: sa fleurich as in bij! Hiest wat leuks by de ein yn 'e trein?

LEA
Jawis ja. Zulke interessante mensen ontmoet. En ik heb een brief geschreven aan mijn nicht Hila.

ANNIE
Is se al in bytsje gesettled dêr yn Israël?

LEA
(Kijkt ondeugend)
Jawis.

ANNIE
Of.., wachtjee ris... Is se swier?

LEA
Zwaar?

ANNIE
Zwanger.

LEA
(lacht)
Dat weet je maar nooit, met Hila. Het is net een toverbal.

ANNIE
Wat ben je vrolijk!

LEA
Ach, dat gaat wel weer over.

ANNIE

Nou, niet als het aan mij ligt. Kom, we gaan eerst een bakje koffie doen bij Klaske en Fedde. En dan rijden we daarna naar Abbega. Ach leave, wat bin ik bliid dy wer te sjen.

(ze lopen gearmd af.)

LEA

Woont Klaske tegenwoordig niet achter de Doopsgezinde Kerk, hier in Sneek?

ANNIE

Ja.

LEA

Vind je het goed als ik daar nog even langs ga? Ik zou daar erg graag even een kijkje willen nemen.

ANNIE

Ja fansels. Dan helje ik noch gau wat oranjekoeke by de bakker. Leave, wat bin ik bliid dy wer te sjen. Oan't aanst.

(Ze gaan ieder aan een andere kant af.)

Scène 7 – Klop op de deur

(Piet Meerburg en dominee Willem Mesdag staan in het midden van de kerk. Meerburg heeft zijn jas nog aan. Mesdags vrouw Sjoukje staat met een blad thee in haar handen. Alle drie zijn gespannen.)

PIET

Dus ze is hier ook niet?

WILLEM

Nee.

SJOUKJE

Misschien heeft ze de trein genomen?

PIET

Ja, misschien. Misschien zijn ze ook in de trein aangehouden. Alles is mogelijk.

WILLEM

En jij hebt een boot later genomen?

PIET

Ja. In Amsterdam hoorde ik van iemand dat er controle was bij de boot naar Lemmer. Ik ben er meteen naar toe gegaan om let te waarschuwen, maar ik was natuurlijk al te laat. Boot weg, geen let. Na wat gehengel kwam ik erachter dat er niemand voor vertrek van boord was gehaald, maar dat er wel twee agenten met die boot waren meegereisd.

WILLEM

Dat gebeurt anders nooit. Het wijst ook niet op controle. Onderweg kun je niet uitstappen.

PIET

Misschien niet. Ik zie let nog wel gezellig gaan klaverjassen met die lui. Maar het is wel de kat op het spek binden. Dus ik dacht: als let en haar kindje worden opgepakt zitten ze in Lemmer.

SJOUKJE

En in Lemmer?

PIET

Daar heb ik nog wat rondgehangen op de kade en in café De Groene Man. Toen hoorde ik dat er bij de vorige boot een paar mensen bij aankomst waren afgevoerd.

SJOUKJE

Echt? Ook een vrouw en een kind?

PIET

Dat heb ik dus niet kunnen achterhalen. En ik kan moeilijk daar het politiebureau instappen om te vragen of mevrouw Van Dijk ook in een cel zit. Dus ben ik naar Sneek doorgereisd.

SJOUKJE

Het zou kunnen dat ze nog komt, dat de trein vertraging heeft.

PIET

Over een kwartier begint de avondklok.

(stilte)

WILLEM

We kunnen niet anders dan bidden dat ze het haalt.

PIET

Ja, maar... Daar ben ik niet zo van.

WILLEM

(glimlacht) Dat weet ik toch. Wij moeten ieder op onze eigen manier zalig worden.

SJOUKJE

We hebben echt een enorme bewondering voor wat je doet, Piet. Neem een kopje thee.

PIET

De meisjes doen anders het echt gevaarlijke werk. En de bewondering is wederzijds. Zonder jullie en kapelaan Jansen van de Sint-Martinuskerk hadden we nooit zoveel kinderen in Friesland kunnen laten onderduiken.

SJOUKJE

En hoe is het in Limburg? Is er nog nieuws over Hanna?

PIET

(enigszins geërgerd) Hoe weten jullie dat nou weer? Kan niemand dan z'n mond houden?

WILLEM

Gérard Jansen vertelde ons dat ze gearresteerd was in Venray. Hij hoorde het van zijn bisschop, toen Gérard bij hem vervalste voedselbonnen ophaalde.

PIET

Zo, houden die zich daar ook mee bezig?

WILLEM

Sommige paapsen zijn nog niet zo slecht.

PIET

Nou, ik kan jullie gerust stellen. Hanna is weer vrij! Dankzij Mieke.

Wat let voor Friesland is, is Mieke voor Limburg. Alle koffiesurrogaat brengt zij eerst naar Hanna. Als vroedvrouw heeft ze een flink netwerk opgebouwd, maar iemand die daar lucht van kreeg heeft de boel verraden. Zes pleegouders zijn gearresteerd, plus Hanna zelf. Maar ze hadden de boel goed voor elkaar. De papieren, de verhalen over Rotterdamse weesjes.. Die kindertjes konden verschillende straatnamen in Rotterdam net zo makkelijk oplepelen als de eerste drie vragen van de katholieke catechismus. Dus iedereen mocht weer naar huis.

SJOUKJE

Behalve Hanna.

PIET

Ja. Ik heb gehoord dat ze gemarteld is en dat ze op het punt stond naar Vught gedeporteerd te worden. Toen is Mieke naar het politiebureau in Eindhoven gedeporteerd en heeft daar aangepapt met een officier van de SD. Haar zus kon niet bevallen zonder vroedvrouw. Hanna had toch alleen maar Rotterdamse weesjes geholpen. En blonde Mieke wou best wel een keer uit, met die knappe blauwogige Germaan...

SJOUKJE

Echt waar!?

PIET

En zo heeft ze haar naar buiten gekletst. Maar Hanna heeft het wel zwaar te verduren gehad.

SJOUKJE

Ik snap niet waar die jonge meiden het lef vandaan halen. Ik zie het laatst nog tegen haar: je kan wel een hartverzakking krijgen. Zegt ze: ik ben bijna dokter, dus medische bijstand is altijd bij de hand.

(Ze lachen. Willem deelt thee uit.)

WILLEM

Nou, ik zou zeggen, bij gebrek aan wat sterkers, proost. Op de kinderen die na ons komen.
(neemt een slot en proost het uit.)
Dat spul is steenkoud!

SJOUKJE

Ja, vind je het gek als je mij hier met die thee laat staan?

(ze lachen. Dan gaat ineens een harde voordeurbel. Ze verstijven. De bel gaat opnieuw, nu met gebons op de deur.)

PIET

Verdomme.

SJOUKJE

(tegen Willem.) Doe jij open. Ik ga achterom. Misschien kan ik let opvangen bij de Sint-Martinuskerk. *(Af.)*

WILLEM

Piet, vlug, het kolenhok in. De linkerdeur.

(De bel gaat opnieuw. Piet gaat af.)

Ja, ja. Ik kom eraan.

(Hij doet open. Iet komt lachend op, met een verbaasde Lea aan de hand.)

IET

Zo, dat duurde lang. Zijn er hier nog mensen aan een hartverzakking bezweken?

(Mesdag slaat een zucht van verlichting.) Mooi is het hier hè Lien. Kijk dit is de baas van dit mooie gebouw. Geef hem maar een handje. *(Lea doet het).* Is dit meisje geen geweldige belletjestrekker, dominee?

WILLEM

En jij bent helemaal uit Amsterdam gekomen met de trein? Of was het Rotterdam? Dan zul je vast wel honger hebben. Kom maar, dan breng ik je naar mijn vrouw Sjoukje. Die heeft vast een lekkere dikke boterham met kaas en een glas melk voor je.

(Lea loopt met Willem af. Voorzichtig keert Piet terug; hij zit onder het roet.)

PIET

Dacht ik het niet. Je hebt die arme mensen inderdaad bijna een hartverzakking bezorgd.

IET

Wat zie jij d'r uit? Is Zwarte Piet met de stoomboot gekomen?

PIET

Ja, ik heb geprobeerd je te waarschuwen, maar ik was te laat. Hoe ging het?

IET

Prima, maar als ik niet weer voor moffenhoer uitgemaakt wil worden, moet ik morgen de boot terugnemen. Heb je het met Willem en Gérard gehad over uitbreiding naar Leeuwarden? Er gaan nog heel wat schapjes over de dam komen.

WILLEM

(op. Met een boterham in de hand kijkt Lea om het hoekje mee.)

Dat is zo goed als rond. Mijn collega van de doopsgezinde kerk in Leeuwarden heeft al diverse adressen. Twee mensen uit het verzet gaan het vervoer van de kinderen regelen.

PIET

Gelukkig. We hebben contact weten te leggen met de directeur van christelijke kweekschool naast de Joodse crèche tegenover de Hollandse Schouwburg in Amsterdam. Dan gaat het weg smokkelen van de peutertjes een stuk makkelijker maken.

(Sjoukje komt op.)

WILLEM

Hoe is de situatie daar in die schouwburg?

PIET

Vreselijk. Veel te veel mensen, geen slaapplekken, bijna geen wasgelegenheden. Nu de kleine kindertjes naar de crèche aan de overkant van de straat zijn verhuisd is het iets rustiger, maar het blijft chaos. Iedere dag worden er mensen afgevoerd naar het station. Iedere dag komen er nieuwe bij. Als het in dit tempo doorgaat is de hele joodse bevolking van Amsterdam binnen een jaar afgevoerd. En uitgeroeid. *(stilte)* Hoe is het met de kleine Lien?

SJOUKJE

Het arme schaap. Ze was zo beduusd. Ze slaapt nu, bij let op de kamer. Iet neemt morgen de vroegste boot terug. Dan breng ik Lea op de fiets naar Abbega.

(Ze zwijgen bedrukt. Lea komt bijna slaapwandeland te voorschijn. De andere drie praten zacht verder, merken haar niet op. (De oude) Lea wandelt door de ruimte, die ze bekijkt alsof ze in een vreemd bos dwaalt.)

LEA

Hier was ik? Hier? Hier liep ik? Hield ik haar hand vast? Wachtte ik bedeesd? Kind in een vreemd pakhuis. Was dit vakantie? Was ik bang en zwijgzaam? Was dat werkelijk hier?

Mijn ogen strijken langs de hoge witte muren, het gewelfd plafond, de lege ruimte, in een net nog menselijke maat. Mooi, hoog, leeg, wit, sereen. Net als de gerestaureerde sjoel in de Uilenburgerstraat.

Het helwitte licht belemmert mij het zicht op toen. O, wat had ik mijzelf hier graag terug gevonden. Een glimp, een steen, een deurklink, of een geur. Maar nee, nergens ben ik hier te vinden. Ik ben hier niet geweest. Of wel misschien? Ik knijp mijn ogen tot een spleet en ban het licht van al die jaren en vouw dan bang mijn oren open. Holle stemmen weerkaatsen in mijn hoofd. Hoor ik mijn naam? Lea? Had ik nog een naam? Of was ik al niemand meer? Was iedereen en alles dan al weg? Wat doet hier nog die kruimel op mijn jas? 'Eet ook de kruimeltjes, liefje.' 'Ja, mama.' Ik lik de

kruimel van mijn natte vinger. Een kruimel van een kostbare boterham met kaas. Met een glas melk. O, ja! O, wat een geluk! Ik proef het nog! Ik proef het nog!

(donker)

Scène 8 – Herberg De Verdrevenen

(Lea en Annie komen bij Annie thuis, jassen nog aan. Eettafel met drie stoelen, huiselijk. Annie trekt haar jas uit, haalt dan spullen uit de keuken. Lea neemt de ruimte in zich op, staart dan door het raam.)

ANNIE

No, ik ha wol sin oan in flauwbyt. Efkes sjen, ik ha noch blokjes tsiis. En droege woarst. Sille we der in wyntsje by nimmen of hast leaver in kopke tee? *(zet spullen klaar)*

LEA

(afwezig) Ja is goed. Stiet dêr no in nij hûs?

ANNIE

Dat? Nee, dat wie in âld skourre, fan Pier en Wypkje. Mar Rudy de jongste hat it hielendal ferbout ta in studio of soksawat. Hy hat lêsten in dokumentêre makke oer hûnderd jier boer wêzen yn Abbega.

LEA

Honderd jaar. Sa âld wie heit no ek.

ANNIE

Nee jûh? Heit hie no 95 wêst.

LEA

O. Ja, natuurlijk.

DANIEL

(vanaf de zijkant)

Maar eigenlijk wou ze zeggen:

LEA

Ik bedoel mijn pappie.

DANIEL

Maar dat zei ze niet. Naast Annie bij het graf van heit en mem had ze gedacht: mijn vader en moeder hebben geen graf. Zijn ze er wel ooit geweest? Of heb ik dat alleen maar gedacht? Gisteren was pappie honderd jaar dood.

LEA

(tegen Daniël)

Nee, honderd jaar geleden geboren. (*tegen Annie*) Mag je iemand nog steeds missen, die normaliter toch ook al dood zou zijn geweest?

DANIEL

Maar dat zei ze niet. En dus zei Annie niet:

ANNIE

Fansels mei dat. Der kinst net samar mei ophâlden.

DANIEL

In plaats daarvan zei Annie:

ANNIE

Was dat nou wel zo'n goed idee om naar het kerkhof te gaan?

LEA

Jawis. Echt. Het is ook zo'n mooi plekje. Zo stil en met zo'n prachtig uitzicht. Ik wist niet meer dat het al zo lang geleden was dat heit is gestorven. Van mem wist ik het wel.

ANNIE

Ik was er zelf ook al een tijdje niet meer geweest. Klaske houdt het nog wel eens schoon. Ach ja, alles gaat voorbij. Sil ik dy efkes út de jas helpen? (*ze doet het*). Hjir, ik ha rooibos tee.

LEA

Misschien wil ik daar straks ook wel liggen. Lekker van het uitzicht genieten. Mag dat wel als je niet protestants bent?

ANNIE

Natuurlijk! Hé toch, waarom begin je daar nou over? Ik zat zo te denken, Lea... ja.. ik zit een beetje over je in. Toen Daniël belde dat het niet zo goed met je ging, toen schrok ik. Maar tegelijk zat ik er al jaren op zat te wachten. Zo raar. En toen je aan de telefoon zei dat je even liever niet terug kwam naar Abbega, omdat je bang was dat het allemaal te dichtbij kwam – toen heb ik daar nog wel lang over zitten prakkezeren. Eerst snapte ik het niet, want ja, je kwam hier altijd graag en .. we hebben het in die moeilijke jaren toch ook wel heel fijn gehad.

LEA

Abbega was de gelukkigste tijd in mijn leven.

ANNIE

Maar die andere dingen – waarom spookt dat nou toch weer zo op?

(Aan de andere kant van het toneel verschijnt nu ook heit Sjoerd)

DANIEL

'Abbega was de gelukkigste tijd van mijn leven', dat zei mijn moeder bij die zeldzame keren dat ze over vroeger wilde praten. 'En de ongelukkigste' voegde ze er één keer aan toe. Hoe kan dat nou? Dacht ik. Hoe kan dat?

LEA

(wil een hap nemen, kijkt ondeugend) Ik heb zo'n zin om even te bidden voor het eten, zoals vroeger. Kunnen we niet even doen?

(Sjoerd neemt met een grote, oude bijbel plaats aan het hoofd van de tafel.)

ANNIE

(lacht) En een stukje lezen uit de Bijbel zeker? Zoals heit dat vroeger deed?

LEA

Daar moest ik onderweg in de trein aan denken. Dat was ik helemaal vergeten.

ANNIE

Wat? Van dat voorlezen?

LEA

Nee. Dat ik toen die ene keer aan tafel opeens besepte waaróm ze het deden, heit en mem. Van al die onderduikers. Terwijl ik niks snapte van wat hij zei.

ANNIE

O, je bedoelt dat heit zei: 'Verberg de verdrevenen'?

LEA

Ja. Het was zo vanzelfsprekend. Iedereen deed dat in Abbega. Ieder huis had er wel een paar. Voor mij was Abbega een eiland in een zee van land, een soort reddingsboot. En toen aan tafel, met die bijbel begreep ik ineens waarom.

(Als heit gedragen begint voor te lezen, vouwen Lea en Annie hun handen samen in gebed en knippen hun ogen dicht als kleine kindjes. Maar al gauw gaan Lea's ogen open. Vol bewondering en verbazing kijkt ze naar heit en probeert te begrijpen wat hij zegt.)

HEIT

Jesaja 13. "Verbergt de verdrevenen, en meldt den omzwervende vluchteling niet, o Moab. Maakt uw schaduw op het midden van den middag gelijk aan het duister van den nacht. Laat de verdrevenen onder u verkeren! Herbergt hen en weest gij voor hen een schuilplaats. Want de onderdrukking der verkeerden zal een einde nemen. De overtreders zullen van de aarde verdaan worden."

(Lea en Annie blijven nog steeds met hun handen gevouwen en hun ogen gesloten zitten. Lea fluistert.)

LEA

Wat seist heit no? 'Verbergt de verdrevenen'? 'Herberg de verborgen'? Of was het: 'Verbergt de verdrevenen en verdoe uw tijd niet met de verkeerde overtreders.'

ANNIE

“Verdoe uw tijd niet met verkeersovertreders’.
(*ze hebben pret.*)

LEA

Nee, nee. Het was iets van ‘verdrijf de overtreders, maar verberg de gedrevenen.’ Nee, dat was het ook niet. ‘Overdrijf niet met de overlevenden en herberg de vluchtigenden.’ Nee zeg, ben je mal. ‘Herberg de verborgen?’ Hm, ja. Zoiets was het. Iets met een herberg, dat weet ik zeker. ‘Herberg De Vluchtenden.’ Hm. ‘Herberg De Overlevenden’? Bijna. Ja, ja - dat was het: ‘Herberg - De Verdrevenen’.

ANNIE

‘Herberg De Verdrevenen’?

LEA

Ja, dat was hier! Hier was de herberg. Voor de Verdrevenen. God zei tegen heit Sjoerd dat-ie een herberg moest beginnen, achter de bakkerij. Gratis voor verdrevenen. En toen kwam ik. Ineens snapte ik het.

ANNIE

‘Herberg De Verdrevenen – Hier zet men thee en over’.

LEA

Zei tante Betje! (*ze lachen. Sjoerd doet glimlachend het boek dicht en neemt het mee af.*)

ANNIE

Hier, een gratis rondje van de kastelein.
(*zet eten en drinken van de thee*)

Ik was bang.. dat je ... dat je de fijne dingen van toen niet meer zou weten. Dat je alleen die andere dingen zou herinneren.

LEA

Mijn hele leven heb ik al die fijne dingen onthouden. Alles. En de andere dingen... Die waren er eigenlijk niet.

ANNIE

Nee?

LEA

Nou ja. Die keer dat wij alleen naar pake en beppe moesten lopen in Abbegaasterketting en daar gelogeerd hebben. Omdat mem het thuis te gevaarlijk vond, omdat de Duitser heit zochten. Dat was eng ja. Waarom zochten ze heit eigenlijk?

ANNIE

Hij zat toch in het verzet.

LEA

O ja, maar ik had geen idee wat dat betekende. En die keer dat ik bij Pier en Wypkje was te spelen. Ineens ging het belletje en we hoorden een motor komen. Buurman Pier stopte mij in het gootsteenkastje en daar zat ik met mijn gebogen hoofd onder de zwanenhals. Ik durfde geen adem te halen toen ik hoorde dat ze binnen kwamen. Maar ik verstond er niks van. Pas toen het geluid van de motor was weggestorven haalde Pier me weer tevoorschijn.

ANNIE

Ach heden, ja. Ik wie lijk op ús mem, want doe ik dy motor hearde hie ik dy oeral socht. De hiele buorren troch. Mar fan mem moast ik nei binnen – fuortendaliks!

LEA

Wij snapten wel dat het op die momenten gevaarlijk was, maar wat en waarom... *(ze glimlacht)*. Na de bevrijding toen ik eindelijk, eindelijk naar school mocht – god, wat was ik blij – toen heb ik eens tegen een paar kinderen uit het dorp gezegd: ben je Jood, dan moet je dood. Dan gaat je kop d'r af!

ANNIE

Echt waar, heb jij dat gezegd?

LEA

Maar waar ik dat vandaan haalde? Geen idee.

ANNIE

En wat zeiden ze toen?

LEA

Niks. Ze starden me aan. En we speelden weer verder. Voor hen was ik alleen maar Lea van de bakker, die even iets raars zei.

ANNIE

En was dat toen... was dat nadat..?

LEA

Ja, dat was.. *(alsof ze nu pas het verband realiseert)*. Inderdaad ja, dat was misschien een maand of zo nadat de dochter van oom Salomo in Abbega langs kwam.

ANNIE

Op de motor.

LEA

Op de motor, ja. Achterop bij een Canadese soldaat.

(Ze zwijgen. Annie durft er niet op in te gaan. Ze blijft stil naar Lea gewend).

DANIËL

'Weet je wel wie ik ben?' had ze gevraagd toen ze binnen waren.

LEA

Jawel. Jij bent Selma, de dochter van tante Chelly en Oom Salomo.

DANIËL

Ja. Dat ben ik. Maar zij zijn er niet meer. Kom eens hier bij me op schoot zitten, lieverd. Wat ben je al een grote meid geworden. *(terzijde)* Lea was zeven en erg klein voor haar leeftijd. Ik moet je wat vertellen. Je moeder komt nooit meer terug.

(lange stilte. Dan klinkt ergens van ver weg, als door een open raam, de stemmen van spelende kinderen. En dan zacht de stem van scène 1: "Ik kom je halen". Stilte.)

Niets zei je. Je zei niets.

LEA

Ik ging dood van binnen.

DANIEL

Ja, je ging dood van binnen. Maar dat zei je niet, nooit, tegen niemand. Ook niet later, tegen mijn vader. Ook niet tegen mij, toen ik er naar vroeg.

LEA

Nee.

DANIEL

Er kwam een steen op de bodem van je hart. En onder die steen lag de kleine Lea, met haar mama, en haar papa. Met de Manegestraat en de Joodse bewaarschool, de sjoel in de Uilenburgerstaat, de blauwe trams van Amsterdam. Met oom Salomo en tante Chelly. Met alles, wat ooit het begin van alles was geweest.

(De dialoog met Annie wordt hervat)

LEA

Het leven ging door.

ANNIE

Het leven ging door.

DANIEL.

Ja. 'Abbega was de gelukkigste tijd van mijn leven. En de ongelukkigste.'

LEA

Weet je nog van de laatste oorlogswinter? Het was de langste winter van mijn leven. Maar wat hadden we een lol. Weet je nog van die ijshut in de voortuin? Uren waren we daar mee bezig.

ANNIE

Gut ja, dat was ik helemaal vergeten.

LEA

Heit had er een emmer water overheen gegooid, zodat hij helemaal bevroor. En toen mochten wij twee er een nacht in blijven slapen. Onder zes dekens. Ons ijspaleis op de Noordpool, waar niemand, niemand ons kon vinden. Nou ja, na een nacht vond heit het toch veiliger dat we weer op zolder sliepen. En toen na de bevrijding kwam de langste zomer die ik ooit heb mee gemaakt. Overall in het dorp speelden we. We hoefden nergens meer bang voor te zijn. Het was iedere dag mooi weer. En ik mocht naar school!

ANNIE

Zullen we toch een wijntje nemen?

LEA

En weet je wat het allermooist was? Toen Klaske ging trouwen, na de bevrijding. Allemaal hadden we onze mooiste kleren aan. Samen op de foto, ik naast mem. Ze had voor mij alleen een nieuw jurkje gemaakt. Een bruidsmisjesjurkje. Niet wit, want dat was er niet, maar donkerrood met pofmouwtjes en kantwerk bij de kraag. De eerste nieuwe jurk die ik ooit gehad had. Met een witte strik in mijn haar. Hij was zo mooi, zo mooi. Ik was zo blij, zo blij. *(ze knijpt haar ogen dicht en huilt. Spert haar mond open in een geluidloze schreeuw. Daarna begint ze te snikken.)*

DANIEL

Mijn moeder was een wees met zes ouders. Eerst waren er natuurlijk pappie en mammië, mijn grootouders. Hij werd mee genomen uit huis. Zij werd verraden op haar onderduikadres. Auschwitz. Ik heb nooit een foto van ze gezien. Nooit verhalen over ze gehoord. Hij was geloof ik leerbewerker.

Dan waren er heit en mem in Friesland. Sjoerd en Ytsje Kampen. Hij was bakker. Een zachtaardig rotsblok. Zij was moeder, zo een die in de hemel is gebakken. Warm, geduldig, bezig, opgewekt, altijd klaar. Myn pake, myn beppe. Zeven kinderen hadden ze, altijd wel vier of vijf onderduikers en geen cent te makke. Maar wat een rijkdom. Dit was haar geheime jeugd, tussen twee werelden in. En dan waren er nòg twee ouders voor de wees. Want drie jaar na de oorlog moest de kleine Lea weg uit Abbega. Joodse kindjes zonder ouders moesten naar Joodse ouders zonder kindjes, vond men. Negen jaar was ze. Oordeelt u niet te snel. Er waren er nog maar zo weinig over. Bijna allemaal waren ze weg, dood, verdwenen, vermoord. Een paar levenden die moesten leven met een volk van doden.

De nieuwe papa had Auschwitz overleefd. Zijn vrouw en kind niet. De nieuwe mama was lief, maar daar niet tegen opgewassen. Hun verliezen, hun verlorenheid, hun rusteloosheid werd de puber Lea ingepeperd. Dankbaar moest ze zijn, dat zij nog een nieuwe vader en moeder had. Waar moest ze heen met al die heimwee naar dat paradijselijke eiland in de groene zee van Friesland? En met het vage gemis van het eerste, oudste nest, waarvan niemand het bestaan nog wist? Wat geen naam heeft is er niet. Wat niet genoemd wordt heeft nooit bestaan.

(Lea is uitgehuild en zit met Annie stil voor zich uit te zien. Ze staat op en trekt haar jas aan.)

LEA

Ik tink dat ik efkes gean te kuieren. Te kuieren gean.

ANNIE

Wolst efkes allinne? *(Lea knikt.)* Goed. Dan sjoch ik dy aanst. *(Lea gaat af.)*

Scène 9 – De uitkijkpost

(We zien de buitenkant van een hut met twee open vensters in een houten wand. Tussen de vensters staat een bankje. In het rechtervenster staat een oudere man die met zijn ogen een zwerm vogels volgt. Als er een belletje gaat verdwijnt hij uit het zicht. Dan nadert Lea met haar jas aan. Ze vraagt zich af of ze de hut herkent. Aarzelend neemt ze plaats op het bankje. Het belletje gaat weer en de man verschijnt weer, nu met een verrekijker in zijn hand. Lea hoort het belletje wel, maar kijkt niet zijn kant op. De man tuurt door zijn kijker. Als het belletje weer klinkt kijkt ze wel naar het rechtervenster maar hij is net verdwenen. Lea staat op, buigt zich over de twee vensters maar ziet niets. Als ze weer is gaan zitten klinkt het belletje opnieuw en de man verschijnt met de kijker om zijn hals en een vogelboekje in zijn hand. Nu ziet Lea hem wel, maar hij neemt geen notitie. Hij kijkt naar een vogel en bladert in het boekje.)

SYBOLD 1

Dat is 'm! De bruine kiekendief! Of niet? Nee, dat is een buizerd. *(zoekt door zijn kijker.)* Waar had ik 'm nou? Hee kijk, een wulp. Was dat een wulp? *(bladert in het boekje, kijkt op)* Nee, nee, gewoon een grutto. Of toch een eh, hoe heet-die ook al weer?

LEA

Een kieviet. 'In ljjp' zeggen we hier.

SYBOLD 1

Zo. U heeft verstand van vogels?

LEA

Niet echt.

SYBOLD 1

Ik ook niet. *(houdt het boekje omhoog)* Mijn dochter vond dat ik toe was aan een hobby.

LEA

Bent u niet van hier?

SYBOLD 1

Jawel, ik wel. Maar u niet. Maar ik ken u wel.

LEA

O?

SYBOLD 1

Wat een lekker weertje niet? En zo mooi stil, bij het vallen van de avond. Maar daar hangt een donkere lucht. Het zou zo maar om kunnen slaan. Dan begint het gezeik weer.

LEA

Waar kent u mij dan van?

SYBOLD 1

Mensen zeggen wel 'zo vrij als een vogeltje', niet? Want omdat ze vliegen denken wij dat ze vrij zijn. Dus een kip is niet vrij, maar een duif of een zwaluw wel. Wat een onzin. Die beesten volgen alleen hun instinct, ze gaan mee met de seizoenen, ze vliegen naar het zuiden en ze kom hier terug, omdat ze niet anders kunnen. Ze hoeven geen vrijheid, als de seizoenen maar een beetje blijven wat ze waren. Ze gaan altijd weer weg. En ze komen altijd weer terug. Behalve dan de kippen en de mussen. Ik persoonlijk heb niet zo veel met trekvogels. Dat was meer iets van m'n broer. Ik hou meer van die zwermen spreeuwen, die zo eindeloos als een steeds veranderende wolk heen en weer kunnen glijden. Duiven doen dat ook. Kan ik uren naar kijken als ik hier op de uitkijk zit. Hoef ik niks op te zoeken in een boekje. Machtig om te zien. Mooi nutteloos. Misschien is dat wel vrijheid: met z'n allen in formatie vliegen, niemand heeft de leiding en toch volgt iedereen, zonder doel, zonder richting, zonder plan.

LEA

Wie bent u?

SYBOLD 1

U ben een van Kampen, de oude bakker, is het niet? Van Sjoerd en Ytje toch? Het jodinnetje.

LEA

Ja, dat klopt.

(Het belletje klinkt en Sybold 1 verdwijnt. In het linker venster verschijnt Sybold 2. Hij ziet er exact hetzelfde uit.)

SYBOLD 2

Nou dat lijkt me sterk. Hoe heette dat meisje ook al weer? Lea, niet? Nee, die is allang dood.

LEA

(verontwaardigd) Nou dat dacht ik niet. Dat zou ik geweten moeten hebben!

SYBOLD 2

(buigt uit het venster en bekijkt haar plots van zeer dichtbij) Uit de verte heeft u wel wat van haar. Maar... nee, onmogelijk.

LEA

En wie bent u dan wel niet?

SYBOLD 2

Ferhip, ik hoor een motor. Waar is mijn kijker?

(Sybold 1 rijkt hem met een zichtbare hand in de hut zijn kijker aan. Sybold 2 tuurt er door. Weer klinkt het belletje en meteen verdwijnt Sybold 2 en verschijnt rechts Sybold 1.)

SYBOLD 1

Hij was de uitkijker. Er zat dag en nacht een uitkijker in de hut om te zien of er Duitsers aan kwamen.

LEA

Ja, dat was hier, de uitkijkhut aan de rand van het dorp. Bestaat die nog?

(Het belletje klinkt. Sybold 1 verdwijnt, Sybold 2 verschijnt.)

SYBOLD 2

Moffen! *(hij trekt aan een touw en nu beginnen er na elkaar overal in de ruimte verschillende belletjes te rinkelen. Tegen Lea.)* Fuort do! Nei hûs! En rap wat!

(Hij verdwijnt weer. Lea schrikt, komt overeind wil weg lopen. Sybold 1 komt uit de hut met een thermoskan en een beker.)

SYBOLD 1

Nou, nou, nou. Kalm aan maar. We kunnen wel blijven komen en gaan, maar er komt ook een tijd dat je even moet blijven waar je bent. En u was hier toch niet voor niets gekomen. Of wel? Hier, neem een kop thee.

(Ze gaan op het bankje zitten. Hij schenkt haar in. Ze drinkt ervan en trekt een vies gezicht.)

LEA

Wat zit hier in?

SYBOLD 1

O dat was ik vergeten. Een scheut Berenburg. Deed ik door de thee zodat mijn vrouw het niet merkte. Nu is ze dood en doe ik het nog. Macht der gewoonte.

LEA

Waarom zei hij dat ik dood was?

SYBOLD 1

Tsja. Misschien had hij gelijk. Maar misschien is hij gewoon jaloers omdat hij zelf dood is.

LEA

Hè?

SYBOLD 1

(geeft haar een hand) Aangenaam, Sybold Bootsma is de naam. Dat is mijn oudere broer Sybold. We zaten allebei in het verzet, mei jim heit. Op een bepaald moment werd het te link en moesten we een tijdje onderduiken, jim heit en ik en nog een paar. Maar hij wilde nog een tas met voedselbonnen ophalen in Sneek. Tsja, die onderduikers hier moesten ook eten. Maar goed, hij ziet controle, bij de Waterpoort. Dus hij er vandoor. Hebben ze hem van zijn fiets geschoten.

LEA

Dat wist ik niet.

SYBOLD 1

Nee, jij weet wel meer niet. Zie je die grote steen daar?

LEA

(zonder te kijken) Ja.

SYBOLD 1

Daar kwam je voor, is het niet? Dat weet je dan weer wel. Op die steen, aan de rand van het dorp, heeft Sybold je vaak zien zitten, als hij hier op de uitkijk zat. Is het niet Sybold?

SYBOLD 2

(verschijnt) Dat klopt ja. Daar heb ik je vaak zien zitten. Jij zag mij niet, maar ik jou wel. Dan zat je daar urenlang te wachten. En dan ging je weer naar huis.

SYBOLD 1

Vraag haar eens op wie ze zat te wachten.

SYBOLD 2

(verdwijnt) Waarom moet jij altijd zo nodig naar de bekende weg vragen?

SYBOLD 1

Nou, op wie dan?

SYBOLD 2

(verschijnt weer)

Op d'r moeder natuurlijk.

LEA

Ja. Op m'n moeder.

SYBOLD 1

Ah. Op iemand die nooit kwam dus.

LEA

Waarom doet u zo akelig tegen mij?

SYBOLD 2

Ja, waar is dat voor nodig, Sybold? Laat dat arme kind met rust.

SYBOLD 1

Ze heeft je eigenlijk gewoon laten zitten, toch? Je moeder. Op die steen. Gewoon laten barsten.

SYBOLD 2

Wat een onzin! Hij kletst uit zijn nek, hoor.

SYBOLD 1

Ik zou het wel weten. Ik zou woest zijn. Ze had het toch beloofd? Beloofd is beloofd. Wat had ze gezegd, je moeder?

SYBOLD 2

(verdwijnt weer) Altijd vragen naar de bekende weg. Niet op reageren. Gewoon doodzwijgen.

SYBOLD 1

Nou? Nou? Wat dan?

LEA

Nou. Eh, dat.. eh.. Ze zei...

SYBOLD 1

'Ik kom je halen', had ze beloofd. Maar ze kwam niet. Wat is dat voor moeder? Ik zou woest zijn. Woest! Beloofd is beloofd. *(Hij windt zich op, stampvoet en gooit woest de thermoskan door zijn venster naar binnen.)*

SYBOLD 2

Sybold, moet dit nou zo? Wat heeft dat voor zin? Doe niet zo onredelijk. Het leven gaat door.

SYBOLD 1

(in de hut) 'Het leven gaat door.' Hoor wie het zegt. *(verschijnt voor zijn venster)* Waar wacht ze dan nog steeds op? Waarom komt ze dan hier?

SYBOLD 2

(verschijnt ook in zijn vensterraam.) Niet om zich door jou te laten kwellen, lijkt me.

(pauze.)

LEA

Wie van jullie heet nou Sybold?

SYBOLD 1 en SYBOLD 2

(Beiden mannen wijzen naar elkaar) Hij.

(pauze. Sybold 2 tuurt weer door zijn kijker. Sybold 1 verwacht kennelijk iets van haar. Hij komt langzaam de hut uit en gaat naast haar staan, een voet op de bank.

SYBOLD 1

Nou goed. Je bent hier. Dus, zeg het maar. Wat gebeurde er?

LEA

Wat? Wanneer?

SYBOLD 2

Je hoeft hier niet op te reageren, hoor Lea. Laat hem maar lullen.

SYBOLD 1

Die dag. Mooi weer, eindeloze zomer. Die motor, die kwam.

SYBOLD 2

Welke motor? O, die motor (*zucht*).

SYBOLD 1

Met je nicht die zei: ze komt niet.

SYBOLD 2

(*door de kijker turend*) Er zijn er wel meer niet terug gekomen.

SYBOLD 1

Maar daarna. Toen gebeurde het.

LEA

(*springt op, radeloos*) Ja, ja, ja! Toen gebeurde het. Wat moet ik zeggen? Ik weet het niet meer. Jawel ik weet het wel. Ik weet het wel, maar ik kan het niet zeggen. Het was een grote hand die in mijn borst greep en m'n hart vastpakte... en alles.. dicht kneep. Maar ik heb het nooit gezegd.

(*Sybold 2 is uit de hut gekomen en heeft beschermend een arm om haar heen geslagen.*)

SYBOLD 1

Nooit? tegen niemand? Zestig jaar lang?

LEA

Nee. Ja! Net. Bij Annie.

SYBOLD 2

Wat? O. Dat.

LEA

(*Tegen Sybold 2*) Dat ik dood ging van binnen.

SYBOLD 1

En daarna..?

SYBOLD 2

Hij gaat maar door hè ...

LEA

Nou.. niks. Wat wilt u nou van mij? Ik kan niet meer.

SYBOLD 2

Ja, wat wil je nou van haar?

(*Sybold 1 laat een lange stilte vallen. Lea ontwijkt zijn blik.*)

SYBOLD 1

Niets gebeurde er. Het leven ging door.

SYBOLD 2

Ja, het leven ging door.

SYBOLD 1

Van buiten ging het leven door. Van binnen gingen het leven dood.

SYBOLD 2

Ze was heus de enige niet.

LEA

Het is allemaal zo lang geleden, zo ver weg, dat ik me soms afvraag of het wel van mij was. Maar van wie anders was het dan? Nu is het net een film, waarin ik mezelf zie spelen. Maar was ik het wel? Eerst hier bij heit en mem en bij Annie. En toen het paradijs uit. Met ma en pa Mauritz naar Den Haag, die me mee sleepten naar Israël. En weer terug naar Holland, want daar vonden ze ook geen rust. Naar akelige scholen waar ik steeds te oud was, omdat ik zoveel had gemist. Altijd door gaan, omdat je verder moest, verder wilde. Zolang je maar je best deed en vooruit keek waren de pijn en leegte er niet. En als er even tijd over was voelde ik liever heimwee naar hier, dan die knoop, die steen in m'n maag. En er kwamen ook heus wel mooie dingen. Mensen die je hielpen, een dagje naar het strand, een baantje bij De Bijenkorf, met een opleiding voor coupeuse. Werken is het enige dat je redt. En vriendinnen kwamen er. En zelfs een lieve man, kinderen.

SYBOLD 1

Maar het bleef een film, waar je naar keek vanuit het donker.

SYBOLD 2

Een film waar je toch niets van wilde missen.

LEA

Nee, zelfs niet Liselotte.

SYBOLD 2

Wie?

LEA

Liselotte was een kind van NSB'ers. Ze werd naast mij in de klas gezet en toen de schoolbel ging zei ze: 'Ze hadden jou ook moeten vergassen'. Ik kon geen woord uitbrengen. Ik snapte het niet. Waarom zegt iemand dat? Ik versteende.

SYBOLD 2

(Slaat een arm om haar heen.) Sommige dingen zijn niet te begrijpen. Die moet je ook niet proberen te snappen. Het leven gaat door.

LEA

Dat zei mijn man ook altijd, het leven gaat door. Hem heb ik leren kennen op dansles.

SYBOLD2

Echt waar? O, dat had ik zo graag gewild. Op dansles! Maar ja, de oorlog. Het kwam er niet van.
(staat op, buigt voor haar) Mevrouw, mag ik deze dans dan van u?

(Er klinkt een muziekje en ze dansen. Lea leidt.)

LEA

En voor en achter en linkervoet bij en sluit. En een en twee, en een en twee en drie.

(Of iets dergelijks. In het begin houdt Sybold 2 haar op enige afstand omdat hij voortdurend over zijn eigen benen struikelt. Dan gaat het beter en houdt hij haar iets meer tegen zich aan.

Ondertussen is het gaan regenen. Sybold 1 voelt de druppels op zijn hand, kijkt naar de lucht, dan naar de dansers en gaat de hut in.

Even later gaat het mis met de onhandige danspassen van Sybold 2 en gaat hij per ongeluk op haar tenen staan. Lea hinkt van de pijn, maar moet toch lachen.)

LEA

Au, au, au!

SYBOLD 2

O sorry. Sorry, sorry, sorry.

(Ze willen het opnieuw proberen, maar dan verschijnt de arm van Sybold 1 langs het venster met in zijn hand een pistool. Na een ogenblik gaat het een of twee keer af en Sybold 2 valt dood neer. Lea gilt en slaat haar handen voor haar gezicht. De hand verdwijnt. Stilte. We horen de regen. Sybold 1 verschijnt in zijn venster.)

SYBOLD 1

Waar waren we? Juist, je versteende.

(Lea kijkt geschrokken van Sybold 1 naar Sybold 2 en terug.)

Tja. Die dingen gebeuren. Het leven gaat door. Waarom kom je niet binnen? Het regent. Ik wil je wat laten zien.

(Lea gaat naar binnen.)

De film is afgelopen. Er was geen film. Jij was het. Jij hebt de film stopgezet. Jij bent het. Kijk eens naar buiten, dáár. Die steen.

LEA

(kijkt niet)

Ja.

SYBOLD 1

(neuriet het melodietje van het kleuterliedje 'Zat een klein zigeunermeisje'.)

'Er kwam een steen op de bodem van je hart' zei Daniël. 'En onder die steen lag de kleine Lea, met haar mammië , en haar pappie. En al die anderen. Met die hele wereld die verdween en die ooit het begin was van alles.' Maar ze was niet dood. Ze was alleen ondergedoken. En daar zat ze, onder die steen in jouw maag. Kijk maar!

LEA

Ik heb al zo vaak gekeken. Ik kan niet meer.

SYBOLD 1

Waarom kwam je hier?

LEA

Wat moet ik doen? Moet ik dan altijd alles maar mee zeulen? Al die beelden, al die doden, al dat geploeter en geworstel? Is dat ouder worden, dat je steeds krommer gaat lopen van al die lasten die op je rug zijn opgestapeld? En die almaar maar zwaarder en zwaarder worden? Tot je mond de grond raakt en je alleen nog stof eet?

SYBOLD

Kijk dan.

LEA

Of heb ik het allemaal verkeerd gedaan? Had ik niet maar door en door moeten gaan? Had je broer het dan zó bij het verkeerde eind?

SYBOLD 1

Helemaal niet, hij had gelijk. Maar nu niet meer. Zelfs doden hebben niet het eeuwige leven.

LEA

Ik weet niet meer wie ik ben.

SYBOLD 1

Jawel. Jij bent alles wat je hebt meegemaakt. Jij bent je eigen film. Jij bent het verhaal dat je aan jezelf vertelt. En jou verhaal is zoveel groter dan dat van haar. Jij bent zoveel groter dan zij is. Kijk! (*Lea kijkt in de richting van de steen.*) Ze wacht op je.

Ik heb maar steeds dat liedje in m'n hoofd van toen ik klein was. Het klinkt best zielig. (*zingt*)

Zat een klein zigeunermeisje
huilend op een steen
Huilend, huilend helemaal alleen
Sta op meisje lief en droog je traantjes af
kies een kindje uit de kring
met wie je dansen mag

LEA

Denk je dat ik...? Dat ik dat kan... Haar..?

SYBOLD 1

Ik denk het wel. Wees jij de moeder die haar komt halen. Neem jij haar mee naar huis. Je zal zien, zij maakt je hart weer lichter.

LEA

Maar hoe dan? Ik bedoel, hoe kan ik.. Dit is toch niet...

SYBOLD 1

Een beetje vreemd is het wel, ja. Maar er gebeuren hier wel vreemdere dingen.. *(fluistert indringend)* En dit is een smokkelkind. Dus als moeder smokkel je haar mee zonder dat iemand het ziet. Je neemt haar bij de hand, je drukt haar aan je moederboezem, en je zegt:

LEA

Ik kom je halen.

SYBOLD 1

En dan neem je haar mee. En je laat haar nooit meer los. Want beloofd is beloofd.

(Lea knikt een aantal keren en gaat voorzichtig gaat Lea op pad. Sybold 2 komt overeind en samen met zijn broer kijkt hij haar na. Vlak voor ze uit zicht is, draait ze zich nog even om.)

LEA

Jij was het hè? Oom Salomo.

SYBOLD 1

Ja ja ja. Ga nu maar...

SYBOLD 2

Want het leven gaat door.

(Lea af)

Scène 10 – La vie en danse

(In de flat van Lea in Amsterdam. Hila en haar man Barend komen binnen met koffertjes e.d. Ze worden verwelkomd door Lea en Daniël. Er staan hapjes en drankjes klaar. Hartelijke begroetingen met veel zoenen en omhelzingen en vooral veel door elkaar gepraat.)

HILA en BAREND	Hallo! Daar zijn we dan!
DANIEL en LEA	Hallo, kom boven. Wat leuk.
HILA	Hè hè, is die lift al lang kapot?
DANIEL	Zal ik je jas even nemen?
LEA	Wat fijn dat jullie er zijn. Hebben jullie een goede reis gehad?
DANIEL	Geen aanslagen onderweg? Barend, goed om je weer te zien, man.
HILA	O, tante Lea, wat zie u er goed uit.
LEA	Nou jij wordt anders met de dag mooier
BAREND	Dag Lea.
HILA	Is je nieuwe vriend er niet?
LEA	Kind wat is het heerlijk om je weer terug te hebben.
DANIËL	Heb je dat van mijn moeder gehoord?
HILA	We blijven niet zo lang hoor.
BAREND	Een week, daarna moeten we weer aan het werk.
HILA	Vanavond zijn we bij de ouders van Barend.

DANIEL

Lieve vrienden, welkom in basiskamp Nederland. Ik heb een glaasje om jullie terugkeer te vieren.

(Ze proosten)

HILA

Voor mij niet hoor. Doe mij maar prik. *(Ze houdt haar waterflesje omhoog)*

DANIEL

(plotselinge stilte. Daniël rolt met zijn ogen.)

'Doe-mij-maar-prik?' Jij gaat toch niet beweren... Of wel...?

(Hila klemt haar lippen samen en knikt heftig.)

BAREND

Ja! Ze is zwanger!

LEA

Wat heerlijk, wat geweldig!

(Opnieuw volgt een rumoerige rondedans van zoenen en gelukwensen.)

DANIEL   Gefeliciteerd, man.

BAREND   Dank je wel!

HILA   Het was in een keer bingo.

LEA   Ik ben zo blij voor je.

HILA   Ja, het zat er in voor ik er erg in had.

LEA   Wat vind ik dit leuk!

BAREND   We weten het pas sinds kort, met z'n staafje, weet je wel.

DANIEL

Nou, proost. Op het nieuwe leven.

(Hila slaat haar glaasje in een keer achterover. Roept dan 'oeps' en grijpt gauw naar de fles met spa. Iedereen gaat zitten.)

BAREND

Was dit dan de allerlaatste, liefje?

HILA

Erewoord. De aller-allerlaatste. Ik was er niet op bedacht. Ik had het ook nog helemaal niet willen zeggen.

DANIËL

Wanneer ben je uitgerekend, Hila?

HILA

Over vijf maanden, maar ik zie er nu al tegen op. Ik bedoel, dat je zo'n bochel in je buik krijgt, daar kan ik nog wel mee leven, maar van die bevalling krijg ik nou al ademnood.

BAREND

Liefje, je maakt het veel te groot.

HILA

Jij hebt makkelijk praten. Maar ik wil het niet, ik kan het niet. Zo mogen mij even wegmaken en dan een keizersnee. Huppakee.

BAREND

Dat is toch zonde. Dat je de geboorte van je eigen kind niet meemaakt. Echt liefje, jij kan het ook, net als Lea en al die andere moeders. Toch, Lea?

LEA

Ja.. ik denk het. Ik weet het niet zo goed meer.

DANIËL

Ik ben Bourekas aan het maken. En chrein met gefilte fisj. Dus ik moet even naar de keuken.

LEA

Dat heeft-ie nog nooit gedaan, dus dat wordt nog wat.

BAREND

Ik help je wel even. *(af met Daniël)*

LEA

Ben je bang voor de pijn?

HILA

(gesloten) Ja. Ik ben bang voor de pijn.

LEA

Dat was ik ook, dat weet ik nog wel. Maar ja, Daniël is toch gekomen. Ik heb het toch overleefd.

HILA

Hoe dan? Hoe doe je dat dan? Wilt u niet mijn doela zijn?

LEA

Je wat?

HILA

Dat is een vrouw, die je helpt, die je vertrouwt, die je er door heen praat.

LEA

Zoveel ervaring heb ik nou ook weer niet. Je moet.. hoe zal ik het zeggen... je moet het niet wegstoppen. De pijn gaat jou wat moois opleveren, iets ongekends, maar dan moet je hem niet wegstoppen. Dat kindje in jou zit er op te wachten dat jij haar komt halen. Maar dan moet je door

de pijn heen, je moet er in mee durven gaan. Alleen als je dat doet, gaat-ie over. Of tenminste, dan wordt het minder, dan kun je er mee leven.

HILA

(Hila heeft iets anders gehoord) Ja... *(pauze)* Hoe was het in Friesland? Ik kreeg zo'n aparte brief van u. Over opa Salomo en zo. We hebben best wel over u in gezeten.

LEA

Die brief! Heb ik die echt verstuurd? Ik geloof dat ik zelf ook niet helemaal snap wat er is gebeurd. Maar er is wel iets gebeurd, iets dat .. ja... *(zucht)*

HILA

We hoeven het er niet over te hebben...

LEA

Nee, nee, nee. Ik wil het er juist over praten. Het liefst met jou, want jij hebt ernaar gevraagd. Ik merk nu pas dat iedereen me altijd als een melaatse behandelt, Daniël voorop. Alsof er 'Niet aanraken. Niet over hebben' op mijn voorhoofd staat geschreven. Nou ja, dat zal dan wel aan mij gelegen hebben. Hoe moet je leren praten, als je je leven lang hebt gezwegen?

HILA

Waarover... waarover hebt u dan gezwegen?

LEA

Over alles dat zo zeer deed, dat je er geen woorden voor had. Nou ben ik al meer dan zestig jaar oud en altijd heb ik ergens diep van binnen het gevoel gehouden: konden ze me nog maar even vasthouden, kon ik nog maar één keer bij ze zijn, heel even.

HILA

Bij uw ouders?

LEA

Het is een verdrietig, maar ook een mooi gevoel, dat je niet los wilt laten. Want als ik niet meer aan ze denk, wie is er dan nog bij hen? Dan hebben ze misschien helemaal nooit bestaan. Dus je voelt een steen op je maag, die je toch niet kwijt wilt. Vroeger stelde ik me stiekem in het donker voor hoe ze vermoord zijn. Dachten ze toen nog aan mij? Maar het is zelfkwelling. Het leidt tot niets. Dus ook dat verdween in de onderste la. En de steen werd alleen maar dikker. Had ik ze maar even gezien toen ze dood waren. Dan had ik niet een heel leven hoeven wachten tot ze misschien toch terug kwamen. Die dingen dacht ik dan.

(Hila gaat naast haar zitten, slaat een arm om haar heen.)

Zo. Dat heb ik gezegd. Dat is eruit. *(kijkt Hila even aan)* Nu jij nog.

HILA

Maar... zij zouden toch het liefst gezien hebben dat u gelukkig was?

LEA

Vast. Die gedachte was een bewijs te meer dat ik gefaald had.

HILA

Zo mag je niet denken.

LEA

Nee, zo moet je niet denken. Zo wil ik niet meer denken. Vandaag ben ik gelukkig, omdat jullie er zijn, omdat Daniël er is. Omdat ik het vandaag gezegd heb.

HILA

(Omhelzing. Hila zucht) Ik heb honger als een paard. Jongens! Waar blijven jullie met dat eten? Of moeten we naar de Febo? Hebben jullie ook zure bommen?

(Daniël en Barend komen op met ieder een schaal hapjes. Iedereen eet en praat met volle mond.)

HILA   Hmm heerlijk,

BAREND   Lekker

LEA   Ja, verrukkelijk.

HILA   Daniël, je hebt jezelf overtroffen.

HILA

Oh, een oude pick-up! Mag ik een plaatje op zetten?

(ze doet het)

DANIËL

Waar hadden jullie het over?

HILA

Over baren en herboren worden. Vroeger en nu. Dat vertelt je moeder je morgen als wij weg zijn, toch tante Lea?

LEA

(Tegen Daniël) Ja, dat zou ik graag willen. Als jij dat ook wilt.

DANIËL

(verbaasd) Goh! Ik weet niet wat ik hoor.

(Er klinkt muziek – misschien Elvis, Home is where the heart is)

BAREND

Hila en ik zitten sinds kort op dansles zitten. Van die ouderwetse dans.

HILA

O ja, laten we dansen!

(Ze dansen. Lea en Daniël kijken toe)

LEA

Gôh ja, dat hebben je vader en ik vroeger ook nog gedaan, toen we verloofd waren.

DANIËL
Echt waar?

BAREND
(tegen Hila, intiem) Dus dat is wat jou zorgen baart Lea, dat kindje in jouw buik?

DANIËL
Hè?

HILA
(alsof ze een film naspeelt) Ik wil niet weg, ik wil niet steeds weg.

BAREND
(idem) Alles gaat vanzelf voorbij Manja. Zelfs die meneer die zo driftig stond te roepen en te schreeuwen. Das war einmal, das komt nie wieder. Nie wieder. Nie wieder.

(Daniël kijkt niet begrijpend van het stel naar zijn moeder, die het heel normaal schijnt te vinden.)

HILA
Hè stop even Barend, ik kan niet meer. Het lijkt wel of ik een beetje zwanger ben. Ik heb trek in een augurk.

BAREND
(buigt voor Lea)
Schone Lea, met uw krullen van geschaafd hout en uw ogen als amandelen uit uw vaders boomgaard, mag ik deze dans van u?

LEA
O ja, graag meneer. *(ze dansen)*

HILA
(buigt voor de verbaasde Daniël)
Dappere Daniël, overlever in de leeuwenkuil, met uw krullen van geschaafd hout en uw ogen als schoteltjes, mag ik deze dans van u? *(Ze dansen)*

DANIËL
Ik kan niet dansen.

LEA
Jawel, probeer het maar.

(Hij danst wat stuntelig met Hila, af en toe nog steeds met een vragende blik richting Lea).

BAREND
(zacht zingend) Was einmal war, das kommt nie wieder. Nie wieder.

LEA

(neuriet mee) Nie wieder, nie wieder, nie wieder.

(De stellen wisselen nog een keer van partner, terwijl het licht dooft)

Scène 11 – De Manegestraat

(Een smalle straat. Aan de ene kant stapt Lea uit een taxi, aan de andere kant is de voordeur van haar oude huis.)

TAXICHAUFFEUR

Nou mevrouwtje. Dit is de Manegestraat, maar ik mag er niet inrijden. Het is een doodlopende straat.

LEA

Wilt u even wachten? Ik ben zo terug.

TAXICHAUFFEUR

Tuurlijk mevrouwtje, ik wacht wel.

(Lea loopt van hem weg in haar manteltje. Haar hakken tikken op de straat. Na een paar meter draait zij zich om.)

LEA

Het is trouwens geen doodlopende straat. Je kan er van die kant ook in lopen.

TAXICHAUFFEUR

O, dat wist ik niet.

(Lea loopt behoedzaam verder. De chauffeur kijkt haar na, volgt dan op ruime afstand.)

TAXICHAUFFEUR

Een herinnering speelt zich altijd ergens af. Net als een geschiedenis of een verhaal. Iets is ergens gebeurd. En die plek heeft ons gemaakt tot wat we geworden zijn. Dáár is de tijd gestold tot wie wij zijn. Wat zijn wij anders dan de verhalen die we zo vaak voor ons zelf herhaald hebben? Of die we tevergeefs hebben weg gestopt? Altijd is er in ons die ene plek waar ons lege ik omheen is blijven draaien, op zoek naar vervulling. Misschien bent u gezegend met een gelukkige jeugd. Dat kan. Maar zelfs dan doet het pijn om naar die plek terug te keren. Ze trekt ons aan, en stoot ons af. Altijd namen we ons voor om nog een keer terug te keren naar die plek. Steeds stelden we het uit. En niet zonder reden want de terugkeer heeft een prijs. Eerst lijkt alles nog intact. De schimmen kruipen uit de muur, de ramen echoën een stem, en van onder de deur komt de geur van warm eten.

(Lea is stil blijven staan, op de plek van de oude voordeur. Ze kijkt er van een afstandje naar. We zien ineens let, op dezelfde plek als in het 2e deel van de eerste scène. In haar linkerhand heeft ze het koffertje, met haar rechterhand houdt ze de kleine Lea vast.

We horen de stem van Lea's moeder.)

STEM VAN MANJA

Dag lieverd! Ik kom je halen, hè.

IET

Zeg maar dag mama.

(Er volgt een korte stilte, dan draait Iet zich om, met de kleine Lea en loopt weg langs de chauffeur. Lea kijkt hen na. De chauffeur maakt met opgetrokken schouders en open handen een gebaar van 'wat doe je eraan.' Lea kijkt nog een keer naar de deur.)

TAXICHAUFFEUR

Maar dan. Ze kijkt opnieuw en de plek heeft zich veranderd. De omtrek is er wel, de vormen, de stenen, het portiek, de deur. Maar er is iets nieuws gebeurd. Het licht is te schel, de kleuren te fel. De plek heeft zijn ziel aan anderen verhuurd. Ze is van anderen geworden, van een andere tijd. Het voelt als een greep uit haar lijf. Waar blijf ik dan? Hier ben ik niet meer die ik was. Er is een navelstreng door geknipt. Kwam ik daarom hier? Het verhaal is verbroken. De vertelling moet opnieuw beginnen. Dat kost moed en tijd. En toch, daarom kwam ze hier.

(Lea draait zich om en loopt in gedachten terug. Pas vlak bij de taxichauffeur ziet ze hem staan en zegt vriendelijk:)

LEA

Zullen we verder gaan? *(Ze lopen samen terug.)* De meter loopt maar.

TAXICHAUFFEUR

(Alsof hij een fout gemaakt heeft.) Ach! Die heb ik uitgezet. *(vlak voor de taxi.)* Mooi, dan rijd ik u nu naar de kapper.

Einde

